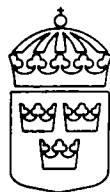

Regeringens proposition

1994/95:2

Ökat skydd för barn
Ytterligare åtgärder mot sexuella övergrepp,
m.m.

Prop.
1994/95:2

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 16 juni 1994

Carl Bildt

Gun Hellsvik
(Justitiedepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås vissa ändringar i brottsbalken i syfte att ytterligare stärka skyddet för barn och ungdomar mot att bli utnyttjade i sexuella sammanhang.

Bestämmelsen om sexuellt umgänge med barn i 6 kap. 5 § brottsbalken, dvs. då någon i annat fall än som avses förut i 6 kap. brottsbalken har sexuellt umgänge med barn under 15 år, förs enligt förslaget in i 6 kap. 4 § första stycket brottsbalken och blir således att rubricera som sexuellt utnyttjande av underårig eller, i förekommande fall, grovt sexuellt utnyttjande av underårig. Till följd härav upphävs 6 kap. 5 § brottsbalken.

Straffmaximum för grovt sexuellt utnyttjande i 6 kap. 3 § brottsbalken höjs enligt förslaget från fängelse högst fyra år till fängelse högst sex år.

Bestämmelsen om sexuellt ofredande i 6 kap. 7 § brottsbalken föreslås utvidgad på så sätt att det blir straffbart att förmå även den som är fyllda 15 men inte 18 år att företa eller medverka i en handling med sexuell innebörd, om handlingen är ett led i framställning av pornografisk bild eller utgör en posering i annat fall än när det är fråga om framställning av en bild.

Vidare föreslås i propositionen att preskriptionstiden för sexualbrott mot barn enligt 6 kap. 1–4 och 6 §§ brottsbalken förlängs på så sätt att preskriptionstiden börjar löpa först den dag målsäganden fyller eller

skulle ha fyllt 15 år. Regler om detta förs enligt förslaget in i 35 kap. 4 § brottsbalken. Prop. 1994/95:2

Slutligen behandlas vissa frågor mot bakgrund av FN:s konvention om barnets rättigheter från år 1989, den s.k. barnkonventionen.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 1995.

1	Förslag till riksdagsbeslut	4
2	Lagtext	4
3	Ärendet och dess beredning	7
3.1	Lagrådet	7
4	Allmänna utgångspunkter	8
4.1	Barnkonventionen	8
4.2	Övriga utgångspunkter för förslagen	9
5	Sexuellt umgänge med barn	10
5.1	Bakgrund.	10
5.2	Överväganden och förslag	12
6	Grovt sexuellt utnyttjande	15
6.1	Bakgrund	15
6.2	Straffmaximum för grovt sexuellt utnyttjande bör höjas	17
7	Sexuellt ofredande	18
7.1	Bakgrund	18
7.2	Bestämmelsen om sexuellt ofredande bör utvidgas	19
8	Preskriptionsregler	21
8.1	Bakgrund	21
8.2	Förlängda preskriptionstider för sexualbrott som riktar sig mot barn	23
9	Övriga frågor	28
9.1	Barnprostitution	28
9.2	Offentlig pornografisk föreställning	29
9.3	Behandling av barn som berövats friheten m.m.	30
10	Kostnader och ikraftträdande	31
11	Författningskommentar	32
Bilaga 1	Sammanfattning – departementspromemorian ÖKAT SKYDD FÖR BARN, Ytterligare åtgärder mot sexuella övergrepp m.m. (Ds 1993:80)	35
Bilaga 2	Promemorians lagförslag	36
Bilaga 3	Förteckning över de remissinstanser som yttrat sig över promemorian	39
Bilaga 4	Sammanställning av preskriptionstiderna för sexual- brott	40
Bilaga 5	Lagrådsremissens lagförslag	41
Bilaga 6	Lagrådets yttrande	44
	Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 16 juni 1994	47

Regeringen föreslår att riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i brottbalken.

2 Förslag till lag om ändring i brottbalken

Regeringen har följande förslag till lagtext.

Härigenom föreskrivs

dels att 6 kap. 5 § skall upphöra att gälla,

dels att 6 kap. 3, 4, 7, 12 och 13 §§ och 35 kap. 4 § brottbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

3 §¹

Den som förmår annan till sexuellt umgänge genom att allvarligt missbruka hans eller hennes beroende ställning döms för s e x u e l l t u t n y t t j a n d e till fängelse i högst två år. Detsamma gäller den som har sexuellt umgänge med annan genom att otillbörligt utnyttja att denne befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd eller lider av en psykisk störning.

Om den som har begått gärningen visat särskild hänsynslöshet eller om brottet annars är att anse som grovt, döms för grovt sexuellt utnyttjande till fängelse, lägst sex månader och högst *fyra* år.

Om den som har begått gärningen visat särskild hänsynslöshet eller om brottet annars är att anse som grovt, döms för grovt sexuellt utnyttjande till fängelse, lägst sex månader och högst *sex* år.

4 §²

Har någon sexuellt umgänge med den som är under arton år och som är hans avkomling eller står under hans fostran eller för vars vård eller tillsyn han har att svara på grund av myndighets

Har någon sexuellt umgänge med den som är under arton år och som är hans avkomling eller står under hans fostran eller för vars vård eller tillsyn han har att svara på grund av myndighets

¹ Senaste lydelse 1992:147.

² Senaste lydelse 1992:147.

beslut, döms för sexuell utnyttjande av underårig till fängelse i högst fyra år.

beslut, döms för sexuell utnyttjande av underårig till fängelse i högst fyra år. *Detsamma skall gälla om någon, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, har sexuell umgänge med barn under femton år.*

Om den som har begått gärningen visat särskild hänsynslöshet mot den underårige eller om brottet på grund av dennes låga ålder eller annars är att anse som grovt, skall dömas för grovt sexuell utnyttjande av underårig till fängelse, lägst två och högst åtta år.

7 §³

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, sexuellt berör barn under femton år eller förmår barnet att företa eller medverka i någon handling med sexuell innebörd, döms för sexuell ofredande till böter eller fängelse i högst två år.

För sexuell ofredande döms även den som genom tvång, förledande eller annan otillbörlig påverkan förmår någon som har fyllt femton men inte arton år att företa eller medverka i en handling med sexuell innebörd, om handlingen är ett led i framställning av pornografisk bild eller utgör en posering i annat fall än när det är fråga om framställning av en bild.

Detsamma skall gälla, om någon blottar sig för annan på sätt som är ägnat att väcka anstöt eller eljest genom ord eller handling på ett uppenbart sedlighetssårande sätt uppträder anstötligt mot annan.

12 §⁴

För försök till våldtäkt, grov våldtäkt, sexuell tvång, grovt sexuell tvång, sexuell utnyttjande, grovt sexuell utnyttjande, sexuell utnyttjande av underårig, grovt sexuell utnyttjande av underårig, *sexuell umgänge med barn*, koppleri och grovt koppleri döms till ansvar enligt vad som

För försök till våldtäkt, grov våldtäkt, sexuell tvång, grovt sexuell tvång, sexuell utnyttjande, grovt sexuell utnyttjande, sexuell utnyttjande av underårig, grovt sexuell utnyttjande av underårig, koppleri och grovt koppleri döms till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap.

³ Senaste lydelse 1993:207.

⁴ Senaste lydelse 1992:147.

föreskrivs i 23 kap. Detsamma gäller i fråga om förberedelse och stämpling till våldtäkt, grov våldtäkt, grovt sexuellt utnyttjande av underårig och grovt koppleri.

Detsamma gäller i fråga om förberedelse och stämpling till våldtäkt, grov våldtäkt, grovt sexuellt utnyttjande av underårig och grovt koppleri.

Prop. 1994/95:2

13 §⁵

Är vid *sexuellt umgänge med barn* eller försök till sådant brott eller vid sexuellt ofredande enligt 7 § första stycket skillnaden i ålder och utveckling mellan den som har begått gärningen och barnet ringa, får åtal väckas av åklagaren endast om åtal är påkallat ur allmän synpunkt.

Är vid *sexuellt utnyttjande av underårig enligt 4 § första stycket andra meningen* eller försök till sådant brott eller vid sexuellt ofredande enligt 7 § första stycket skillnaden i ålder och utveckling mellan den som har begått gärningen och barnet ringa, får åtal väckas av åklagaren endast om åtal är påkallat ur allmän synpunkt.

35 kap.

4 §⁶

De i 1 § bestämda tiderna *skola* räknas från den dag brottet begicks. *Förutsättes* för ådömande av påföljd att viss verkan av handlingen inträtt, skall tiden räknas från den dag då sådan verkan inträdde.

De i 1 § bestämda tiderna *skall* räknas från den dag brottet begicks. *Förutsätts* för ådömande av påföljd att viss verkan av handlingen inträtt, skall tiden räknas från den dag då sådan verkan inträdde.

Har brott som avses i 6 kap. 1-4 och 6 §§ eller försök till sådana brott begåtts mot barn under femton år skall de i 1 § bestämda tiderna räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt femton år.

Om vid bokföringsbrott, som ej är ringa, den bokföringsskyldige inom fem år från brottet har försatts i konkurs, fått eller erbjudit ackord eller inställt sina betalningar, skall tiden räknas från den dag då detta skedde.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1995.

2. Bestämmelsen i 35 kap. 4 § andra stycket tillämpas även på brott som har begåtts före ikraftträdandet om inte möjligheten att ådöma påföljd har bortfallit dessförinnan enligt äldre bestämmelser.

⁵ Senaste lydelse 1984:399.

⁶ Senaste lydelse 1982:150.

I Justitiedepartementet utarbetades under år 1993 departementspromemorian ÖKAT SKYDD FÖR BARN, Ytterligare åtgärder mot sexuella övergrepp m.m. (Ds 1993:80).

I promemorian behandlas frågan om svensk lagstiftning i någon del behöver ändras för att Sverige skall anses uppfylla bestämmelserna i artiklarna 34, 37 och 40 i FN:s konvention om barnets rättigheter, den s.k. barnkonventionen. Vidare behandlas i promemorian vissa andra frågor om sexuella övergrepp mot barn, vilka grundar sig på bl.a. tillkännagivanden av riksdagen.

Promemorian har remissbehandlats. Promemorians sammanfattning finns i *bilaga 1* och promemorians lagförslag i *bilaga 2*. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3* och en sammanställning av remissyttrandena finns tillgänglig i Justitiedepartementet (dnr 93-4074).

Två av de frågor som tagits upp i departementspromemorian behandlas i andra sammanhang. Barnpornografibrottet har tidigare under året beretts särskilt i Justitiedepartementet (dnr 94-381) och är för närvarande föremål för behandling i riksdagen. Såsom anges nedan kommer frågan om barnpornografibrottet att bli föremål för fortsatta överväganden från regeringens sida. Frågan om barn som misstänks för brott – och den i promemorian därvid föreslagna ändringen av 11 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare – behandlas i en remiss om handläggning av ungdomsmål som regeringen nyligen överlämnat till Lagrådet för yttrande.

3.1 Lagrådet

Regeringen beslutade den 11 maj 1994 att inhämta Lagrådets yttrande över det lagförslag som finns i *bilaga 5*. Lagrådets yttrande finns i *bilaga 6*.

Lagrådet har föreslagit vissa omformuleringar i den remitterade lagtexten såvitt avser bestämmelsen om sexuellt ofredande i 6 kap. 7 § brottsbalken. Lagrådets yttrande i denna del behandlas i författningskommentaren till nämnda bestämmelse.

I sitt yttrande har Lagrådet framfört att de rättspolitiska skäl som bär upp reglerna om åtalpreskription starkt talar mot en förlängning av preskriptionstiderna för sexualbrott mot barn. Om emellertid en sådan särbehandling framstår som nödvändig har Lagrådet föreslagit att preskriptionsbestämmelserna bör utformas på annat sätt än vad som föreslagits i det remitterade förslaget. Lagrådets yttrande i denna del behandlas under avsnitt 8.2.

En av samhällets viktigaste uppgifter är att skydda barn mot alla former av sexuella kränkningar. Sexuella övergrepp mot barn är ett extremt uttryck för att den vuxne inte respekterar ett barns behov och självklara rätt till kroppslig integritet. Barn som utnyttjas i sexuella sammanhang tar både social och känslomässig skada. Den svenska lagstiftningen har därför under lång tid präglats av insikten att det är förödande för barns psykiska hälsa att utnyttjas sexuellt.

Även om Sverige internationellt sett ligger förhållandevis långt framme vad avser lagstiftningen om barns rätt, finns skäl att fortlöpande ha uppmärksamheten på de eventuella brister som alltjämt kan föreligga och ta tillvara de möjligheter som finns för att ytterligare stärka barns och ungdomars skydd. Av denna anledning behandlas i detta sammanhang dels frågan om insatser i form av lagstiftning är påkallade mot bakgrund av bestämmelserna i barnkonventionen, dels vissa i andra sammanhang aktualiserade lagstiftningsåtgärder.

4.1 Barnkonventionen

Den 20 november 1989 antog FN:s generalförsamling en konvention om barnets rättigheter, den s.k. barnkonventionen. Konventionen innehåller bestämmelser avsedda att tillförsäkra barn grundläggande rättigheter och att bereda barn skydd mot övergrepp och utnyttjande. Med barn avses i konventionen varje människa under 18 år.

Sverige ratificerade konventionen i juni 1990 och den trädde i kraft den 2 september samma år. Sverige reserverade sig inte på någon punkt (prop. 1989/90:107 Godkännande av FN-konventionen om barnets rättigheter, bet. 1989/90:SoU28, rskr. 1989/90:350) och tillträdet till konventionen föranledde inga ändringar i gällande lagstiftning.

I den promemoria som behandlas i detta lagstiftningsärende har lämnats en utförlig redogörelse för den svenska lagstiftningen i belysning av konventionens inledande artiklar och de artiklar som rör barns skydd mot övergrepp och utnyttjande samt behandling av barn som berövats friheten.

Det kan allmänt sägas att det i Sverige görs stora ansträngningar att leva upp till konventionens krav och även att den svenska lagstiftningen i allt väsentligt uppfyller dessa. Även om konventionen anger lagstiftningsåtgärder som endast ett av flera alternativ för att uppnå konventionens mål är det i ett avseende angeläget att nu genom lagstiftning ytterligare befästa konventionens innehåll.

En ytterst angelägen uppgift är att förhindra att barn utnyttjas i pornografisk verksamhet. Det är därför straffbart att förmå den som är under 15 år att medverka som modell i pornografiska framställningar eller vid sexuell posering. FN:s kommitté för övervakning av barnets rättigheter enligt barnkonventionen har i anledning av Sveriges rapport till kommittén i januari 1993 föreslagit att regeringen bör pröva effektiviteten av gällande regler avseende utnyttjande av barn i porno-

grafiskt material. Kommittén har därvid berört frånvaron av en 18-årsgräns när det gäller utnyttjande av barn i pornografiska alster.

Prop. 1994/95:2

Det finns enligt regeringens mening skäl att överväga om det straffrättsliga skyddet när det gäller barns medverkan i pornografisk verksamhet bör utvidgas till att gälla alla barn, dvs. även de som är fyllda 15 men inte 18 år. Med en sådan utvidgning skulle skapas ett mer heltäckande straffrättsligt skydd för barn och ungdomar mot att bli utnyttjade i pornografisk verksamhet.

Också vad avser barnpornografibrottet kan finnas skäl att överväga införande av en uttrycklig åldersgräns. En sådan förändring kan dock inte ske utan att ändringen också omfattar sådana barnpornografibrott som skall bedömas enligt de tryck- och yttrandefrihetsrättsliga reglerna. Regeringen avser att låta utreda frågan angående barnpornografibrottet i ett bredare perspektiv, bl.a. vad avser möjligheterna att kriminalisera innehav och vidga möjligheterna till konfiskering och förverkande. I det sammanhanget, då frågor om grundlagsändringar måste övervägas, bör lämpligen tas upp också frågan om införande av en sådan åldersgräns.

4.2 Övriga utgångspunkter för förslagen

Bestämmelserna om sexualbrott i 6 kapitlet brottsbalken har varit föremål för upprepade översyner under årens lopp. År 1984 ändrades dessa på ett genomgripande sätt, efter ett långvarigt utredningsarbete. Så sent som år 1992 genomfördes ett flertal lagändringar. Ändringarna syftade bl.a. till att stärka skyddet för barn och ungdomar mot att bli utnyttjade i sexuella sammanhang och till att i strafflagstiftningen ytterligare markera allvaret i sexuella övergrepp mot barn.

Som tidigare framhållits finns det skäl att fortlöpande ha uppmärksamheten på de eventuella brister i lagstiftningen som alltjämt kan anses föreligga. En sådan brist kan den i olika sammanhang diskuterade brottsbenämningen sexuellt umgänge med barn anses utgöra.

Ett sexuellt umgänge med ett barn under 15 år kan enligt det synsätt som präglar lagstiftningen aldrig sägas vara i egentlig mening frivilligt från barnets sida, utan innefattar regelmässigt någon form av utnyttjande. Lagstiftningen måste därför tydligt förmedla att om ett barn deltar i en sexuell aktivitet med en vuxen så är detta helt och hållet den vuxnes ansvar. Det finns därför skäl att överväga att i lagstiftningen markera att det i dessa sammanhang alltid är fråga om ett utnyttjande.

Det är angeläget att straffsatserna för de enskilda brotten avspeglar brottets straffvärde och att straffbestämmelserna leder till en ändamålsenlig tillämpning. En av riksdagen aktualiserad fråga är om en höjning av straffmaximum för grovt sexuellt utnyttjande bör ske.

En annan, av riksdagen aktualiserad fråga, är om preskriptionstiderna för sexualbrott mot barn bör förlängas.

Regeringen redovisar sina överväganden i dessa frågor i det följande.

De lagstiftningsåtgärder som regeringen nu aktualiserar medför att det straffrättsliga skyddet för barn och ungdomar och möjligheterna att ingripa mot brott kommer att öka påtagligt. Men oavsett vilka lag-

stiftningsåtgärder som vidtas kan man inte räkna med att fullt ut kunna förhindra att barn utnyttjas i sexuella sammanhang. Det är därför viktigt att dessa barns situation uppmärksammas och att de får det stöd och den behandling de är i behov av. Förutom det allmännas insatser fyller här de olika organisationer och sammanslutningar som arbetar med barn och för barnens bästa ett stort och viktigt behov.

5 Sexuellt umgänge med barn

5.1 Bakgrund

Riksdagen har, på förslag av Justitieutskottet, uttalat att regeringen borde överväga att göra en allmän översyn av bestämmelsen om sexuell umgänge med barn i 6 kap. 5 § brottsbalken (BrB). Enligt utskottets betänkande (bet. 1992/93:JuU16 s. 15 f.), som låg till grund för riksdagens uttalande, kan det för det första ifrågasättas om benämningen "sexuellt umgänge" är lämplig eller ens adekvat för det slag av gärningar som straffbeläggs i paragrafen. Vidare finns enligt betänkandet skäl att överväga om bestämmelsen medger en tillräcklig reaktion från samhällets sida på alla de former av sexuella övergrepp mot barn som den för närvarande är tänkt att omfatta. I det sammanhanget kan det enligt betänkandet finnas anledning att se över såväl bestämmelsens tillämpningsområde som dess straffskala.

Bakgrunden till riksdagens ställningstagande torde ha varit bl.a. att sexuella handlingar även med små barn under vissa förhållanden kan falla under bestämmelsen.

Genom omfattande lagändringar som trädde i kraft den 1 juli 1984 (prop. 1983/84:105, bet. 1983/84:JuU25, rskr. 1983/84:332, SFS 1984:399) kom hela 6 kap. BrB att stöpas om. Bl.a. togs bestämmelserna om otukt med barn och otukt med ungdom bort. I stället infördes en bestämmelse om sexuell utnyttjande av underårig i 6 kap. 4 § och en bestämmelse om sexuell umgänge med barn i 6 kap. 6 §. Genom lagstiftning som trädde i kraft den 1 juli 1992 (prop. 1991/92:35, bet. 1991/92:JuU7, rskr. 1991/92:159, SFS 1992:147) flyttades bl.a. vissa regler om i kapitlet och bestämmelsen om sexuell umgänge med barn finns numera i 6 kap. 5 §. Innehållet i regeln ändrades dock inte.

Enligt denna bestämmelse straffas den som har sexuell umgänge med barn under 15 år med fängelse i högst fyra år. Straffskyddet för barn under 15 år är ovillkorligt och avser såväl heterosexuella som homosexuella handlingar. Straff inträder även om den sexuella förbindelsen är helt frivillig från barnets sida och oavsett om något beroendeförhållande föreligger. Är det liten skillnad i ålder och utveckling mellan den som begått gärningen och barnet, får dock åtal väckas av åklagare bara om åtal är påkallat ur allmän synpunkt. Bestämmelsen är subsidiär i förhållande till de sexualbrott som anges i 6 kap. 1–4 §§. Med sexuell umgänge avses samlag samt andra

sexualhandlingar, vilka typiskt sett avser att tillfredsställa eller uppväcka bådars eller enderas sexuella drift. Vad angår andra hithörande heterosexuella handlingar än samlag avses i första hand samlagsförsök och andra samlagsliknande handlingar. För straffbarhet krävs inte nödvändigtvis att gärningsmannens och offrets könsdelar berör varandra. I regel fordras dock att direkt kroppslig beröring föreligger. Undantagsfall finns, som t.ex. i NJA 1950 s. 263 där gärningsmannen utförde samlagsliknande rörelser med en flicka som vid tillfället bar underbyxor. Utanför det område som avses med sexuellt umgänge faller exempelvis att gärningsmannen fingrar på eller eljest flyktigt berör den andras yttre könsorgan. Sådant förfarande kan dock vara straffbart som sexuellt ofredande. I fråga om homosexuella handlingar får gränsen mellan vad som skall hänföras till sexuellt umgänge och vad som skall anses som sexuellt ofredande dras på ett likartat sätt som beträffande handlingar av heterosexuell natur.

Straffbestämmelsen om sexuellt umgänge är, som tidigare har nämnts, subsidiär i förhållande till regeln i 6 kap. 4 § om sexuellt utnyttjande av underårig. Tillämpningen av den sistnämnda bestämmelsen förutsätter emellertid att en vårdnadssituation föreligger. Den personkrets som kan dömas enligt denna bestämmelse har begränsats i förhållande till den tidigare bestämmelsen, som hade benämningen otukt med ungdom. I de fall då 6 kap. 4 § inte är tillämplig och då våld eller hot inte har förekommit i samband med det sexuella övergreppet blir det enbart fråga om att tillämpa bestämmelsen om sexuellt umgänge med barn.

I förarbetena uttalade departementschefen som förklaring till varför det inte infördes någon grov grad av brottet bl.a. följande (prop. 1983/84:105 s. 55).

De allvarligaste sexuella övergreppen mot barn innefattar så gott som alltid moment som gör att gärningen inte skall hänföras till sexuellt umgänge med barn utan till något annat brott som regleras i 6 kap. BrB. Det kan t.ex. bli fråga om ansvar för våldtäkt, sexuellt tvång eller sexuellt utnyttjande av underårig. Liksom sexualbrottskommittén anser jag därför att en särskild straffskala för grova fall kan undvaras.

I detta sammanhang bör ett avgörande från Högsta domstolen uppmärksammas (NJA 1993 s. 310). I målet befanns utrett att gärningsmannen, som var drygt sextio år, haft samlag med en åttaårig flicka under det att han legat ovanpå henne och hållit hennes armar över huvudet på henne. Frågan i målet, såvitt nu är av intresse, var om dessa åtgärder konstituerade ett sådant våld som krävs för ansvar för våldtäkt. Högsta domstolen fann att så var fallet och dömde mannen för grov våldtäkt till fängelse tre år.

Regeringens förslag: Straffbestämmelsen i 6 kap. 5 § brottsbalken om sexuellt umgänge med barn, dvs. då någon i annat fall än som avses förut i 6 kapitlet brottsbalken har sexuellt umgänge med barn under 15 år, förs in i 6 kap. 4 § första stycket brottsbalken. Till följd härav kommer sådana gärningar att rubriceras som sexuellt utnyttjande av underårig eller, i förekommande fall, grovt sexuellt utnyttjande av underårig. Enligt förslaget upphävs 6 kap. 5 § brottsbalken.

Promemorians förslag: I promemorian föreslås att ett nytt rekvisit, om otillbörligt utnyttjande av någons skyddslösa ställning, förs in i 6 kap. 3 § första stycket andra meningen brottsbalken (BrB). Härmed avses enligt promemorian att offret på grund av låg ålder eller något annat förhållande saknar sådan grad av insikt och mognad att han eller hon i praktiken kan samtycka till sexuellt umgänge. Syftet med ändringen är särskilt att åstadkomma att gärningar som innebär att gärningsmannen – utan användande av sådant våld eller hot som sägs i 6 kap. 1 § första stycket brottsbalken – otillbörligt utnyttjar ett barns skyddslösa ställning för att förmå barnet till sexuellt umgänge skall bedömas som sexuellt utnyttjande och inte som sexuellt umgänge med barn.

Remissinstanserna: En övervägande majoritet av remissinstanserna tillstyrker promemoriaförslaget eller lämnar det utan erinran. Vissa synpunkter har dock lämnats på bl.a. utformningen av lagtexten.

Göta hovrätt framför bl.a. att det föreslagna tillägget språkligt sett är tillämpligt på en betydligt vidare krets av personer såsom rörelsehindrade, ålderssvaga och förståndshandikappade. Hovrätten pekar också på att införandet av det föreslagna tillägget torde skapa problem genom att det nya rekvisitet delvis täcker vad andra rekvisit i bestämmelsen redan omfattar.

Stockholms tingsrätt bedömer att den föreslagna lokutionen inte med tillräcklig precision syftar på omständigheten att offret på grund av låg ålder saknar sådan insikt och mognad som avses. Vidare torde skrivningen "annat förhållande", enligt tingsrättens mening, avse i paragrafen redan upptagna förutsättningar. Tingsrätten föreslår därför att det föreslagna tillägget "otillbörligt utnyttja dennes skyddslösa ställning" skall följas av "såsom att denne är särskilt ung eller omogen".

Även *Riksåklagaren (RÅ)* anser att bestämmelsen skulle vinna i tydlighet genom att offrets låga ålder särskilt nämns som ett exempel då den skärpta regeln blir tillämplig. Enligt RÅ kan detta ske genom att det sexuella umgänget anges ha skett "genom ett otillbörligt utnyttjande av dennes låga ålder eller skyddslösa ställning i övrigt eller av det förhållandet att denne befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd eller lider av psykisk störning".

Svenska Unicef-kommittén, Kvinnofronten och Länsgruppen för barnmisshandelsfrågor och sexuella övergrepp i Dalarna invänder mot terminologin i bestämmelsen.

Svenska Unicef-kommittén anser att ordvalet i 6 kap. 3 § inte är tillräckligt beskrivande; utnyttjande är ett icke värderande ord som beskriver handlingen utifrån förövarens synpunkt medan ordet övergrepp ur offrets synpunkt är en värdering av handlingen. Svenska Unicef-kommittén anser därför att begreppet sexuellt utnyttjande i lagtexten bör ändras till sexuellt övergrepp.

Kvinnofronten anser det vara missvisande att använda begreppet sexuellt umgänge, då detta ger sken av en viss ömsesidighet, varför detta begrepp i alla sammanhang det används i samband med barn bör ändras till t.ex. sexuellt utnyttjande.

Länsgruppen för barnmisshandelsfrågor och sexuella övergrepp i Dalarna anser, på samma skäl som Kvinnofronten framfört, att begreppet sexuellt umgänge bör ändras.

Sveriges domareförbund ställer sig tveksamt till förslaget. Förbundet anför att det av motiven till den nya bestämmelsen framgår att om en man har samlag eller annat sexuellt umgänge med en flicka strax under 15 år och umgänget i alla delar är frivilligt bör brottet rubriceras som sexuellt umgänge med barn. Är å andra sidan en flicka under 15 år inte helt införstådd med vidden av den sexuella handlingen föreligger ett sexuellt utnyttjande enligt den föreslagna lydelsen av 3 §. Enligt förbundets mening medför denna uppdelning av sexualbrott att vissa barn kommer att åläggas ett sannolikt icke åsyftat ansvar för sina sexuella handlingar, även om dessa för gärningsmannen är straffbara. Till detta hyser förbundet stor tveksamhet inför den betydande skillnad som förslaget ger upphov till med avseende på maximistrafet för sexuellt umgänge med barn som är fängelse i högst fyra år och maximistrafet för sexuellt utnyttjande av normalgraden som är fängelse i högst två år. Enligt förbundets uppfattning bör därför övervägas om inte sexuellt umgänge med barn som är under 15 år bör inarbetas i 3 § och således rubriceras som sexuellt utnyttjande.

Landsorganisationen i Sverige (LO) och Rädda Barnen avstyrker förslaget. Dessa instanser föreslår att brottsbenämningen "sexuellt umgänge" i 6 kap 5 §, vilken de anser vara olämplig i samtliga fall då barnet är under 15 år, bör ändras till "sexuellt utnyttjande av barn" och bestämmelsen i övrigt behållas. Vidare framför LO och Rädda Barnen att i de fall det sexuella övergreppet är riktat mot ett litet barn, man bör följa Högsta domstolen (NJA 1993 s. 310) och döma för våldtäkt.

Skälen för regeringens förslag: Det kan ifrågasättas om gränsdragningen mellan vad som utgör brott enligt någon av bestämmelserna i 6 kap. 1–4 §§ och brottet sexuellt umgänge med barn i alla avseenden är tillfredsställande. Problemet avser närmast frågan om brottsbenämningen för det senare brottet är adekvat för alla de gärningar som faller under bestämmelsen. I 6 kap. 1–6 och 10 §§ används begreppet sexuellt umgänge för att beskriva sexuella handlingar oavsett om dessa är förenade med tvång eller ej. I normalt språkbruk torde dock ordet "umgänge" vanligen åsyfta sexuella handlingar av frivilligt slag. Ordet

umgänge kan till och med upplevas vara ett positivt laddat ord, som indikerar att ett barn frivilligt medverkar i en sexuell handling med en vuxen. Inte minst från pedagogiska synpunkter kan det vara olyckligt att använda detta begrepp i brottsrubriceringen för gärningar som så gott som alltid har karaktär av ensidig sexuell kränkning. Barn och även ungdomar i de lägre tonåren saknar i regel den mognad och auktoritet som erfordras för att en sexuell handling från deras sida skall kunna sägas vara i egentlig mening frivillig. När det gäller små barn torde utrymmet för frivillighet vara i det närmaste obefintlig, eftersom ett litet barns förmåga att förstå innebörden av sexuella handlingar är starkt begränsad. Även om något våld inte varit för handen kan man utgå från att någon form av utnyttjande förekommit i sammanhanget. Det bör också beaktas att risken för allvarliga skadeverkningar är påtaglig i sådana situationer.

Gärningar som består i att någon har sexuellt umgänge med ett barn under 15 år framstår således typiskt sett som ett utslag av utnyttjande. Detta bör komma till uttryck i benämningen av brottet. I promemorian har föreslagits att detta skall ske genom införande av ett nytt rekvisit i bestämmelsen om sexuellt utnyttjande i 6 kap. 3 § om otillbörligt utnyttjande av någons skyddslösa ställning. Som några remissinstanser framhållit kan dock ifrågasättas dels om det föreslagna rekvisitet med önskvärd tydlighet markerar att detta avser utnyttjande av barn, dels om detta rekvisit delvis täcker vad andra rekvisit i bestämmelsen redan omfattar. Mot bakgrund härav och med hänsyn till systematiken i kapitlet bör i stället övervägas att låta de gärningar som åsytas falla under bestämmelsen om sexuellt utnyttjande av underårig i 6 kap. 4 §. I denna bestämmelse ges ett förstärkt straffskydd för barn under 18 år när ett formellt vårdnads- eller tillsynsförhållande föreligger mellan barnet och den som utsätter det för den sexuella kränkningen. En sådan straffrättslig särbehandling är enligt regeringens mening motiverad också i de situationer där någon, oavsett om något beroendeförhållande föreligger eller ej, utnyttjar barn under 15 år för att förmå barnet att delta i sexuella handlingar. Härigenom skulle markeras att en person alltid måste ha nått sådan nivå av insikt och mognad att denne kan inse vidden av sina handlingar innan ett relevant samtycke till sexuellt umgänge kan ges.

Mot en sådan lösning som angivits ovan kan anföras att brottsbenämningen sexuellt utnyttjande av underårig skulle komma att omfatta även samtliga de fall då åldersskillnaden mellan parterna är mycket liten, exempelvis sådana fall då en 15-åring har samlag med en 14-åring. Mot bakgrund av att lagstiftningen redan i dag bygger på principen att den som är under 15 år inte i alla avseenden råder över sina sexuella handlingar, såsom samlag med den som är över 15 år, får det dock anses vara adekvat att även i dessa fall tala om ett utnyttjande. I sammanhanget bör tilläggas att det i princip endast är brottsrubriceringen som kommer att ändras; rekvisiten för brottet är oförändrade och straffskalorna för sexuellt umgänge med barn och normalgraden av sexuellt utnyttjande av underårig är desamma. Det bör

också anmärkas att åtal sällan torde väckas i fall då åldersskillnaden är mycket liten med hänsyn till den särskilda åtalsprövningsregeln.

Mot bakgrund av vad som sagts ovan föreslår regeringen att den nuvarande bestämmelsen om sexuellt umgänge med barn förs in i 6 kap. 4 § första stycket BrB, varigenom dessa gärningar kommer att falla under den mer adekvata brottsbenämningen sexuellt utnyttjande av underårig.

Genom ändringen kommer dessutom vissa av de gärningar som i dag faller under bestämmelsen om sexuellt umgänge med barn att enligt 6 kap. 4 § andra stycket BrB kunna bedömas som grovt sexuellt utnyttjande av underårig, för vilket brott straffskalan är fängelse lägst två och högst åtta år. Ett exempel på när grovt brott kan föreligga är när övergreppet riktar sig mot ett litet barn utan att tillämpning av andra bestämmelser i 6 kap. aktualiseras, t.ex. våldtäkt.

6 Grovt sexuellt utnyttjande

6.1 Bakgrund

Frågan om en höjning av straffmaximum för grovt sexuellt utnyttjande i 6 kap. 3 § BrB har prövats av riksdagen vid ett par tillfällen. Genom lagstiftning, som trädde i kraft den 1 juli 1992 (prop. 1991/92:35, bet. 1991/92:JuU7, rskr. 1991/92:159, SFS 1992:147), infördes den grova graden med en straffskala om fängelse lägst sex månader och högst fyra år. Straffmaximum överensstämmer med vad som gällde innan brottet gradindelades. Som rekvisit för när brottet skall bedömas som grovt har särskilt angetts sådana fall när gärningsmannen har visat särskild hänsynslöshet.

Även rekvisiten för den s.k. normalgraden av brottet sexuellt utnyttjande ändrades genom samma lagstiftning. Till straff enligt denna bestämmelse döms numera den som förmår annan till sexuellt umgänge genom att allvarligt missbruka hans eller hennes beroende ställning eller som har sexuellt umgänge med annan genom att otillbörligt utnyttja att denne befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd eller lider av en psykisk störning. Till grund för dessa lagändringar låg uttalanden av Justitieutskottet i bet. 1986/87:JuU3 och en därefter upprättad departementspromemoria angående sexuella övergrepp mot barn m.m. (Ds 1989:6). I promemorian behandlades, förutom frågan om en gradindelning av brottet sexuellt utnyttjande, bl.a. frågan om straffmaximum för det grova brottet. Som skäl mot att höja straffmaximum anfördes bl.a. att det skulle rubba systematiken i 6 kap. BrB. Vidare anfördes att förfaranden som innefattar sexuellt tvång och sexuellt utnyttjande sedan gammalt har behandlats likvärdigt från straffvärdesynpunkt. Mycket talade enligt promemorian för att en skärpning av straffet för sexuellt utnyttjande skulle medföra en motsvarande skärpning i fråga om sexuellt tvång samt kräva en översyn av flera av kapitlets andra bestämmelser.

I promemorian uttalades också att reglerna om brottskonkurrens borde uppmärksammas. Det är t.ex. möjligt att döma för sexuellt utnyttjande i förening med misshandel eller i förening med vållande till kroppsskada, om sistnämnda brott är grovt, till ett lika strängt straff som för våldtäkt. Om misshandeln är grov, kan straffet bli ännu högre. Slutsatsen i promemorian var att gällande bestämmelser tillåter att man i det särskilda fallet kan bestämma en påföljd som framstår som rimlig med hänsyn till gärningens samlade straffvärde.

I prop. 1991/92:35 anslöt sig departementschefen i allt väsentligt till resonemangen i promemorian och anförde (s. 16):

I justitieutskottets betänkande JuU 1986/87:3 (s. 10) redogörs för ett rättsfall angående gränsdragningen mellan våldtäkt och sexuellt utnyttjande. Det gäller ett uppmärksammat fall där fem ynglingar dömdes för sexuellt utnyttjande bestående i att de på en campingplats förgripit sig på en 17-årig flicka, som var så berusad att hon inte var medveten om händelseförloppet. Pojkarna hade samlag och annat sexuellt umgänge med henne. Omständigheterna i detta mål illustrerar tydligt att en handling som innefattar sexuellt utnyttjande enligt 3 § kan utgöra ett mycket allvarligt övergrepp. Jag delar dock den uppfattning som justitieutskottet redovisat i betänkandet, nämligen att ett sexuellt övergrepp utan inslag av våld, hot eller dylikt, mot en person som i och för sig är värlös inte bör kallas för våldtäkt. Som justitieutskottet har framhållit i betänkandet och som också framhållits av flera remissinstanser såväl i utskottsärendet som i detta ärende kan det däremot i vissa fall förekomma inslag som gör att ett sexuellt utnyttjande ter sig lika straffvärt som våldtäkt.

Jag delar mot den bakgrunden uppfattningen att det finns skäl att markera allvaret i vissa av de gärningar som avses med bestämmelsen genom att införa en särskild bestämmelse om ett grovt brott med en särskild straffskala.

Departementschefen fortsatte (a. prop. s. 17):

Jag delar den uppfattning som framförs i promemorian både vad gäller att en isolerad revidering av straffmaximum för sexuellt utnyttjande skulle rubba den nuvarande systematiken i 6 kap. och att, om en mer omfattande ändring av sexualbrottens straffvärde bör göras, det bör ske i ett bredare sammanhang.

Slutsatsen härav blev enligt departementschefen att gradindelningen i vart fall vid det tillfället innebar en tillräcklig markering av att vissa av de gärningar som avses med sexuellt utnyttjande borde ses som särskilt allvarliga och att maximistraftet inte borde skärpas.

Vid riksdagsbehandlingen av propositionen och i anledning därav väckta motioner anförde Justitieutskottet (bet. 1991/92:JuU7 s. 13) att det godtog justitieministerns förslag när det gällde gradindelningen men att det inte var berett att frångå sitt tidigare ställningstagande att ett

sexuellt utnyttjande från straffvärdesynpunkt kan te sig likvärdigt med våldtäkt och att detta borde komma till uttryck i straffmaximum för brottet grovt sexuellt utnyttjande. Utskottet utgick därför ifrån att denna fråga skulle bli föremål för ytterligare överväganden utan något särskilt uttalande från riksdagens sida.

6.2 Straffmaximum för grovt sexuellt utnyttjande bör höjas

Regeringens förslag: Straffmaximum för grovt sexuellt utnyttjande höjs från fyra till sex års fängelse.

Promemorians förslag: Överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: En övervägande majoritet av remissinstanserna tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran.

Stockholms tingsrätt framhåller – efter en jämförelse med strafflatituderna för framför allt våldtäkt och grov våldtäkt – att ett straffminimum på fängelse ett år skulle både ge en lämpligare spännvidd mellan minimi- och maximistrafet och bättre harmoniera med påföljden för sexuellt utnyttjande.

Riksförbundet för Utvecklingsstörda Barn, Ungdomar och Vuxna (FUB) anser att straffskalan för grovt sexuellt utnyttjande och för våldtäkt borde överensstämma och föreslår därför att även minimistrafet för grovt sexuellt utnyttjande höjs.

Karlstads tingsrätt anser att det med hänsyn till att förfaranden som innefattar sexuellt tvång och sexuellt utnyttjande tidigare behandlats likvärdigt ur straffvärdesynpunkt förefaller olämpligt att straffmaximum för grovt sexuellt utnyttjande är högre än för grovt sexuellt tvång.

Riksförbundet för Sexuell upplysning (RFSU) avstyrker förslaget och framhåller bl.a. att det inte är säkert att en höjning av straffmaximum fyller avsedd funktion, att en sådan höjning vid sexuella övergrepp inom familjen kanske även kan få till följd att några avstår från anmälan med tanke på konsekvenserna samt att strafftidens innehåll är viktigare än straffets längd.

Skälen för regeringens förslag: Med anledning av vad utskottet uttalat i bet. 1991/92:JuU7 (s. 13) finns, enligt regeringens mening, anledning att återigen överväga vilket straffmaximum som skall gälla för grovt sexuellt utnyttjande.

Utgångspunkten är att den nuvarande straffskalan för grovt sexuellt utnyttjande i det övervägande antalet fall är tillräcklig. Det finns dock förfaranden där straffvärdet bör jämföras med våldtäkt. Som exempel kan nämnas ett sexuellt utnyttjande under särskilt utstuderade eller integritetskränkande former, som t.ex. då någon mycket ung, självförvållat drogad person utnyttjas av flera personer samtidigt eller när gärningen är avsedd att förnedra offret. Oavsett att något våld eller tvång i formell mening inte förekommit i sammanhanget torde en

sexuell kränkning av detta slag från straffvärdesynpunkt väl ligga i nivå med våldtäktsbrottet. Regeringen kan i och för sig dela uppfattningen att en isolerad höjning av straffmaximum inte är helt tillfredsställande från systematiska utgångspunkter. Det kan dock – inte minst med hänsyn till de återkommande ändringar som företagits i 6 kap. BrB och till att det i Kvinnovaldskommisionens uppdrag ingår att aktualisera de lagstiftningsåtgärder som den finner påkallade (S Dir. 1993:88) – finnas skäl att framdeles överväga att göra en övergripande översyn av straffbestämmelserna för sexualbrott. Det nyss anförda skälet bör därför nu inte förhindra att en på sakliga grunder angelägen straffskärpning vidtas. Regeringen föreslår därför att straffmaximum för grovt sexuellt utnyttjande höjs till samma nivå som för normalgraden av våldtäkt, nämligen fängelse sex år.

7 Sexuellt ofredande

7.1 Bakgrund

En av de regler i brottsbalkens kapitel om sexualbrott som är av intresse vid bedömningen av om Sverige lever upp till barnkonventionens krav, är bestämmelsen i 6 kap. 7 § om sexuellt ofredande. I första stycket föreskrivs straff för den som sexuellt berör barn under 15 år utan att det är fråga om sexuellt umgänge eller som förmår barnet att företa eller medverka i en handling med sexuell innebörd. I andra stycket straffbeläggs blottande och andra uppenbart sedlighetssårande handlingar. Straffet för sexuellt ofredande var tidigare böter eller fängelse i högst ett år. Genom lagändring, som trädde i kraft den 1 juli 1993, höjdes straffmaximum från ett till två års fängelse (prop. 1992/93:141, bet. 1992/93:JuU16, rskr. 1992/93:220, SFS 1993:207).

Såvitt avser barn under 15 år straffbeläggs såsom sexuellt ofredande bl.a. att någon förmår barnet att vara modell vid framställning av pornografiska bilder.

Om de i första stycket av 6 kap. 7 § angivna rekvisiten är uppfyllda och brottet dessutom innebär att gärningsmannen har skildrat ett barn i pornografisk bild med uppsåt att sprida bilden, blir även straffbestämmelsen i 16 kap. 10 a § BrB om barnpornografibrott tillämplig. I detta fall torde normalt brottskonkurrens föreligga, vilket innebär att gärningsmannen skall dömas både för sexuellt ofredande och för barnpornografibrott.

Genom bestämmelsen om sexuellt ofredande har skyddet för barn under 15 år mot att utnyttjas som modell för framställning av pornografisk bild vidgats, så att en sådan gärning som nyss nämnts är straffbar även om spridningsuppsåt saknas, under förutsättning att bilden framställs efter levande modell. Handlingar som innebär att någon framställer pornografiska bilder av barn för eget bruk omfattas sålunda av denna paragraf. Men den omfattar även det fallet att ett barn förmås till sexuell posering utan att det avbildas i pornografisk bild. Liksom i

fall av sexuell beröring av barn krävs för ansvar i nu avsedda fall att det är fråga om en handling som utan att innefatta beröring har en för en vuxen klar och otvetydig sexuell innebörd. Det är viktigt att understryka att straff för sexuellt ofredande enligt första stycket i 6 kap. 7 § kan förekomma endast när den vuxnes handling har sexuell inriktning i den meningen att det är fråga om att söka reta eller tillfredsställa den vuxnes sexualdrift eller att förmå barnet till handlingar med klar och otvetydig sexuell innebörd. Om sålunda, för att ge ett exempel, vuxna under lek med barn kommer att beröra barnets blottade könsorgan, blir det inte fråga om straffansvar. Detsamma gäller självfallet om en vuxen person fotograferar ett naket barn utan att det fototekniska arrangemanget har sexuell innebörd (se Nils Beckman m.fl. Kommentar till Brottsbalken I s. 292 f.).

7.2 Bestämmelsen om sexuellt ofredande bör utvidgas

Regeringens förslag: Bestämmelsen om sexuellt ofredande utvidgas på så sätt att det blir straffbart att förmå även den som är fyllda 15 men inte 18 år att företa eller medverka i en handling med sexuell innebörd, om handlingen är ett led i framställning av pornografisk bild eller utgör en posering i annat fall än när det är fråga om framställning av en bild.

Promemorians förslag: Överensstämmer i sak med regeringens.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser som yttrar sig över förslaget tillstyrker detsamma i huvudsak eller lämnar det utan erinran. Vissa synpunkter har dock lämnats.

Vad gäller begreppet "förmå" påpekar *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet* att det kan konstateras en tydlig diskrepans mellan tolkningen av detta begrepp enligt specialmotiveringen i promemorian å ena sidan och den i förarbetena anvisade tolkningen av samma ord i första stycket å andra sidan.

Socialstyrelsen, LO, Riksförbundet Hem och Skola (RHS), Rädda Barnen, Svenska Unicef-kommittén, Sveriges Socialdemokratiska kvinnoförbund (S-Kvinnor) och Kvinnofronten anser att bestämmelsen skall gälla oavsett om medverkan i alla avseenden kan anses vara frivillig.

FUB framhåller att bestämmelsen i 7 § främst är riktad mot att skydda barn i deras skyddslösa ställning; i tidigare bestämmelser i 6 kap. BrB behandlas i viss mån andra personer som anses ha ett extra behov av att skyddas, t.ex. den som är utvecklingsstörd och står i starkt beroende till sin närmaste omgivning. *FUB* anser därför att det behöver föras vidare diskussioner kring frågan om den krets som skall skyddas av bestämmelsen i 6 kap. 7 § behöver vidgas.

Svenska Unicef-kommittén framför att det i förevarande sammanhang är fråga om övergrepp och att "sexuellt ofredande" inte står i paritet

med den i paragrafen angivna straffsatsen om två år samt föreslår att sexuellt ofredande i lagtexten bör bytas ut mot sexuellt övergrepp.

Prop. 1994/95:2

Kvinnofronten anser att ifrågavarande brott skall falla under bestämmelsen om grovt sexuellt utnyttjande i 6 kap. 3 §.

Skälen för regeringens förslag: Bestämmelsen om sexuellt ofredande i 6 kap. 7 § första stycket BrB omfattar endast barn som är under 15 år. Enligt artikel 1 i barnkonventionen avses med barn varje människa under 18 år. I artikel 34 åtar sig konventionsstaterna att skydda barnet mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp. Visserligen anges inte särskilt i denna artikel lagstiftning som ett sätt att uppnå detta mål, men det framstår som angeläget att nu förstärka skyddet för de barn som är mellan 15 och 18 år genom att utvidga bestämmelsen om sexuellt ofredande.

Bestämmelsen om sexuellt ofredande är bl.a. av betydelse vid bekämpning av barnpornografi. När det gäller barn under 15 år straffbeläggs, som tidigare nämnts, i förevarande bestämmelse även fall där någon förmår den unge att vara modell vid framställning av pornografiska bilder. Att utnyttja barn i sådana och liknande sammanhang utgör tveklöst en allvarlig kränkning och det torde råda en bred enighet om att sådana handlingar har ett högt straffvärde.

Lagstiftningen bygger i princip på att den som uppnått 15 års ålder själv har ett ansvar för sina sexuella handlingar. Detta kan dock uppenbarligen inte gälla fullt ut. Såsom också fastslås i konventionen är unga personer i många avseenden att bedöma som barn åtminstone upp till 18 års ålder. Detta är bl.a. bakgrunden till att köp av sexuella tjänster av den som är under 18 år har straffbelagts särskilt och att arbetsmiljölagen har särskilda regler för denna åldersgrupp.

Också när det gäller skyddet mot att utnyttjas som modell i pornografiska framställningar och vid sexuell posering finns anledning att ifrågasätta om inte åldersgränsen borde höjas i motsvarande grad.

Man kan utgå från att unga människors medverkan i sådan verksamhet regelmässigt innehåller inslag av utnyttjande. Unga människor, som utnyttjas i pornografiska sammanhang, kan inte själva överblicka och bedöma de långsiktiga konsekvenserna av sitt handlande. Det finns en uppenbar risk att dessa ungdomar tar särskild social och känslomässig skada. Ungdomar bör därför ges ett ökat skydd mot sexuell exploatering och de skador som kan bli en följd därav.

Med hänsyn till det anförda bör det i 6 kap. 7 § BrB skapas en regel som ger ett skydd även för barn mellan 15 och 18 år mot att utnyttjas för den särskilda form av sexuellt ofredande som består i sexuell posering, med eller utan samband med framställning av pornografisk bild.

Bestämmelsens tillämpning behandlas närmare i författningskommentaren.

8.1 Bakgrund

Inom straffrätten finns två former av preskription, åtalspreskription och påföljdspreskription. De allmänna bestämmelserna om åtalspreskription finns i 35 kap. BrB och innebär att påföljd för ett brott inte får ådömas om den misstänkte inte har häktats eller erhållit del av åtal för brottet inom viss tid från brottet. Med påföljdspreskription avses att ådömd påföljd bortfaller om den inte börjat verkställas inom viss angiven tid från det domen vann laga kraft (35 kap. 6–8 §§ BrB). I det följande behandlas endast frågan om åtalspreskription.

Preskriptionstiden i 35 kap. 1 § BrB är olika lång, beroende på det straff som högst kan följa på brottet. Den är

- två år om på brottet inte kan följa svårare straff än fängelse i ett år,
- fem år om det svåraste straffet är högre men inte över fängelse i två år,
- tio år om det svåraste straffet är högre men inte över fängelse i åtta år,
- femton år om det svåraste straffet är fängelse på viss tid över åtta år och
- tjugofem år om fängelse på livstid kan följa på brottet.

I 35 kap. 6 § BrB finns regler om absoluta preskriptionstider. Härmed avses tider som gäller oberoende av om någon preskriptionshindrande åtgärd har kommit till stånd. Enligt bestämmelsen får påföljd inte i något fall ådömas sedan en viss tid har förflutit från den dag då brottet begicks eller effekten av det inträdde. För t.ex. ett brott varpå inte kan följa svårare straff än böter får påföljd inte i något fall ådömas sedan fem år har förflutit från dagen för brottet. För de grövsta brotten är den absoluta preskriptionstiden 30 år.

Preskriptionstiden löper enligt huvudregeln från den dag då brottet begicks (4 §). Om det i beskrivningen av brottet ingår att viss verkan av brottet inträtt, skall tiden räknas från den dag sådan verkan inträdde.

Från de allmänna reglerna om utgångspunkten för preskriptionstiden och dennas beräkning, vilka gäller även inom specialstraffrätten, har undantag gjorts för vissa brottstyper, bl.a. bokföringsbrott och skattebrott.

Beträffande sexualbrotten är preskriptionstiderna med dagens regelsystem helt en funktion av brottens straffskalor. Brotsrekvisiten är så utformade att utgångspunkten för beräkningen av preskriptionstiden alltid är dagen för brottets begående. En sammanställning av de aktuella preskriptionstiderna för sexualbrotten återfinns i *bilaga 4*.

Rättspolitiskt brukar åtalspreskription motiveras bl.a. med att statens straffanspråk inte bör upprätthållas under obegränsad tid. Straffbehovet försvagas allt eftersom tiden går och från allmänpreventiv synpunkt är det därför inte lika nödvändigt att för länge sedan begångna brott blir

beivrade som att så sker med brott som ännu är aktuella i det allmänna medvetandet.

Prop. 1994/95:2

Ett skäl, som brukar tillmätas betydelse i diskussionen om preskriptionstider, är att det skulle drabba den misstänkte onödigt hårt att behöva riskera att lång tid efter brottet ådömas ett straff, som kanske äventyrar den tillvaro han har byggt upp för sig.

Preskriptionsreglerna är så uppbyggda att brott med likartade straffvärden skall ha samma preskriptionstid.

Dessa grundläggande intressen av relativt korta och ensartade preskriptionstider måste dock vägas mot faktorer som talar för längre preskriptionstider beträffande vissa brottstyper. Bakom de speciella regler om preskription för bl.a. bokföringsbrott och skattebrott ligger främst intresset av att skapa effektiva möjligheter till lagföring av sådana brott.

Frågan om också sexualbrott mot barn skall särbehandlas i preskriptionshänseende aktualiserades i 1992 års lagstiftningsärende angående ändringar beträffande sexualbrotten. Ändringarna, som bl.a. innebar att en grov grad av brotten sexuellt tvång, 6 kap. 2 § BrB, och sexuellt utnyttjande, 6 kap. 3 § BrB, infördes, kom att medföra att preskriptionstiden för normalgraden av sexuellt tvång och sexuellt utnyttjande sänktes från tio till fem år.

Vad gäller frågan om preskriptionsbestämmelser vid sexualbrott uttalade Justitieutskottet med anledning av vissa motionsyrkanden bl.a. följande (bet. 1991/92:JuU7 s. 15).

Utskottet har förståelse för tankarna i motionerna om en förlängning av preskriptionstiderna för sexualbrotten. Det står dock, som framfördes redan vid införande av särregleringen i nu aktuellt hänseende på skattebrottsområdet (jfr prop. 1961:28, s. 38, 1LU1961:17), utom diskussion att starka skäl måste kunna åberopas för en avvikelse från den generellt gällande preskriptionstiden, i all synnerhet när det som i förevarande fall är fråga om att förlänga den. Utskottet har emellertid tidigare inte avvisat tanken på en särlösning för vissa brott om sådan påkallas, och mot bakgrund av den brottslighet det här gäller, är utskottet berett att förorda en översyn på området. Utskottets ställningstagande innebär att utskottet, som noterat effekterna i preskriptionshänseende av ändringarna i 6 kap. 2 och 3 §§, efterlyser en översyn av gällande preskriptionsbestämmelser såvitt rör 6 kap. BrB om sexualbrotten. Därvid kan naturligtvis olika vägar prövas; en kan ta sikte mera direkt på särskilda preskriptionsregler, en annan kan innefatta överväganden rörande de olika brottens straffskalor. Översynen bör ha syftet att de nuvarande åtalspreskriptionstiderna förlängs. Om det av systematiska skäl anses lämpligt kan översynen naturligtvis även omfatta annan brottslighet.

Det i promemorian framlagda förslaget om förlängning av preskriptionstiderna för sexualbrott mot barn skall ses mot bakgrund bl.a. av vad utskottet uttalat.

Prop. 1994/95:2

8.2 Förlängda preskriptionstider för sexualbrott som riktar sig mot barn

Regeringens förslag: Preskriptionstiden för sexualbrott som riktar sig mot barn förlängs på så sätt att preskriptionstiden börjar löpa först den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt 15 år. Regler om detta förs in i 35 kap. 4 § brottsbalken.

Promemorians förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens.

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna tillstyrker förslaget i huvudsak eller lämnar det utan erinran.

Stockholms tingsrätt anser, med hänsyn till de uppenbara svårigheter som i flertalet fall torde föreligga att efter lång tid få till stånd en utredning som kan läggas till grund för ett åtal och en fällande dom, att regeln bör kompletteras såtillvida att straff ej får ådömas om den misstänkte inte häktats eller fått del av åtal inom 20 år från det påstådda brottet. Enligt tingsrättens mening bör preskriptionsregeln också omfatta försök till de angivna brotten, i de fall sådant är straffbart.

Överåklagaren vid Regionåklagarmyndigheten i Vänersborg anför att förlängningen av preskriptionstiden bör omfatta endast gärningar av allvarligare beskaffenhet, dvs. de som anges i 6 kap. 1–6 §§.

Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet anser att den föreslagna preskriptionsregeln skulle bättre fylla det i promemorian nämnda syftet om den skulle kunna utnyttjas enbart av målsäganden själv.

Svenska Läkaresällskapet, Riksförbundet för kvinnojourer i Sverige (ROKS) och Kvinnofronten anser, med hänvisning till bl.a. barnkonventionen, att preskriptionstiden skall börja löpa den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt 18 år.

Riksdagens ombudsmän (JO), Göta hovrätt, Karlstads tingsrätt, RÅ, Överåklagarna vid Regionåklagarmyndigheterna i Göteborg och Luleå samt Sveriges advokatsamfund avstyrker förslaget. Som skäl härför har i huvudsak anförts de skäl som i promemorian redovisats mot en särreglering av preskriptionstiderna för sexualbrott mot barn (s. 54 f.). De har därutöver anförts bl.a. följande.

Göta hovrätt anför att en sådan förlängd preskriptionstid som föreslås i en del fall inte kommer att stå i rimlig proportion till brottet; genom att även brott enligt 6 kap. 7 § BrB omfattas av den föreslagna särregeln skulle sålunda förundersökning t.ex. få inledas och rentav åtal kunna väckas för ett förhållandevis mindre allvarligt fall av blottande, som ligger mer än tio år tillbaka i tiden.

RÅ anför bl.a. att ett förstärkt straffrättsligt skydd genom en förlängd preskriptionstid gör sig gällande i första hand beträffande kvalificerade övergrepp som riktat sig mot de yngsta barnen. Sådana övergrepp torde i regel komma att rubriceras som grova brott, för vilka det redan i dag gäller förhållandevis långa preskriptionstider. Även vid en sen anmälan torde därför lagföring i många fall ändå vara möjlig.

Överåklagaren vid Regionåklagarmyndigheten i Göteborg anser att eftersom preskription inte har karaktären av en åtalsfrist utan har sin grund i ett avtagande straffbehov bör tidpunkten för brottet vara den självklara utgångspunkten för beräkning av åtalspreskription och ingenting annat.

Överåklagaren vid Regionåklagarmyndigheten i Luleå påpekar att förslaget kan medföra att preskriptionstiden för vissa sexualbrott kan bli längre än för mord. Han anför vidare att om man skall hålla fast vid att ett avsiktligt dödande av en medmänniska är mer straffvärt än något annat våldsbrott, oavsett om det regleras i 3 eller 6 kap. BrB och oavsett hur avskyvärt våldsbrottet än må vara, bör brottsgraderingen komma till uttryck inte bara i strafflatituderna utan även i preskriptionstiden.

Sveriges advokatsamfund har anført att det är statens straffanspråk på den brottsliga gärningen och inte offrets behov av upprättelse som hittills varit avgörande för preskriptionstiden. Att på förslaget sätt försöka komma till rätta med problemet att barn av olika skäl inte berättar om händelser de upplevt förrän efter lång tid och därtill som motiv härför ange upprättelse samt möjlighet att erhålla skadestånd är enligt advokatsamfundet inte förenligt med syftet bakom preskriptionsreglerna. De ofta livslånga skador som sexuella övergrepp mot barn ger gör emellertid brotten så allvarliga att en straffskärpning enligt advokatsamfundet kan vara motiverad med förlängda preskriptionstider som följd.

Skälen för regeringens förslag: Det straffrättsliga sanktionssystemet har en central roll för att bekämpa sexuella övergrepp. Höga krav måste därför ställas på att regelsystemet är utformat så att det medger en effektiv lagföring.

Sexuella övergrepp mot barn ger inte sällan livsvariga psykiska skador. Trots att antalet anmälda fall har ökat väsentligt visar många undersökningar och rapporter att det finns ett betydande mörkertal. En av orsakerna till detta är bl.a. att det är vanligt att sådana brott begås av någon närstående, vilket gör det svårare att anmäla. Av detta kan följa att ett barn som utnyttjas sexuellt känner sig medansvarigt. Det kan med fog antas att problemen växer och blir ännu större och svårare, om barnet inte blir trott eller om man inte kan ingripa på grund av att brottet har preskriberats.

Ett barn som utsätts för sexuella övergrepp förmår ofta av olika skäl inte berätta om vad det har varit utsatt för förrän det kommer upp i de övre tonåren. Det är först då som barnet nått den självständighet och mognad att det kan berätta vad det varit med om. De sexuella övergreppen är vidare sällan förenade med något nämnbart fysiskt våld, eftersom den som begår gärningen ofta befinner sig i en sådan

överlägsen ställning att han eller hon inte behöver tillgripa något våld för att driva igenom sin vilja. Dessa omständigheter för med sig att de sexuella övergreppen i regel inte anmäls omedelbart utan uppdragas först sedan lång tid förflutit. Inte sällan kan de då vara preskriberade. I detta hänseende skiljer de sig markant från annan våldsbrottslighet.

Såsom redovisats i promemorian kan det i sammanhanget vara intressant att notera följande vad gäller Brottskadenämndens regler för utbetalning av brottsskadeersättning. Enligt 14 § brottsskadelagen (1978:413) skall ansökan om brottsskadeersättning göras inom två år från det att brottet begicks. Vidare sägs i samma bestämmelse att om särskilda skäl föreligger kan ansökan prövas även om den har kommit in för sent. I Brottskadenämndens verksamhetsberättelse för 1991/92 framgår att när det gäller ärenden om sexuella övergrepp mot barn eller ungdomar, är det närmast en regel att de kommer in flera år efter utgången av tvåårsfristen. Ansökningarna avvisas dock aldrig av den anledningen. Denna praxis kan ses som en viss bekräftelse på att fakta om sexuella övergrepp mot barn ofta inte kommer fram förrän relativt lång tid efter händelsen.

Det starka intresse som uppbär det straffrättsliga skyddet mot att barn utsätts för sexuella kränkningar sammantaget med det förhållandet att anmälan för sådana brott inte sällan görs sedan lång tid förflutit från kränkningen talar för att preskriptionstiden för sådana brott bör förlängas.

Det kan visserligen hävdas att också andra brott, särskilt andra våldsbrott och liknande integritetskränkande brott, framstår som lika förkastliga och att även de därför borde omfattas av ett förslag om förlängda preskriptionstider. Lagrådet har mot bakgrund bl.a. härav uttalat att de rättspolitiska skäl som bär upp reglerna om åtalspreskription starkt talar mot en särbehandling av sexualbrotten och i sitt yttrande anfört följande.

Det finns emellertid andra brott än sexualbrott som riktar sig mot barn och som i praktiken ofta inte blir kända förrän barnet nått en ålder då det självt kan göra anmälan om brottet. Det gäller exempelvis barnmisshandel. Som ett annat exempel kan nämnas en far eller en mor som förskingrar barnets förmögenhet. Skäl av samma art som anförs i remissen till förmån för en förlängd preskriptionstid beträffande sexualbrott kan göras gällande också beträffande andra brott som riktar sig mot barn och för övrigt också beträffande brott som riktar sig mot någon som visserligen inte är något barn men som under en övergångstid, t.ex. på grund av sjukdom, är ur stånd att själv tillvarata sina intressen.

I själva verket är det en farlig väg som beträds om man luckrar upp principen om att brott med samma straffvärde skall ha samma preskriptionstid. Genomförs förslaget är det risk att helheten går förlorad genom att olika särintressen kräver förlängda preskriptionstider för brott av vitt skilda slag. Som ett exempel kan nämnas miljöbrotten där många hävdar att det är otillfredsställande

att när effekterna av ett miljöbrott först blir synliga, åtalspreskription ofta redan har inträtt.

Prop. 1994/95:2

Regeringen delar i och för sig den grundläggande inställningen att det är olyckligt om olika brott med likartat straffvärde har olika preskriptionstider. Det finns emellertid anledning att erinra om att det redan i dag gjorts avsteg från de generella bestämmelserna om preskription. Vad avser vissa skattebrott har i 14 § skattebrottslagen (1971:69) preskriptionstiden förlängts och enligt 35 kap. 4 § andra stycket brottsbalken har för vissa bokföringsbrott utgångspunkten för preskriptionstidens beräkning förlagts till annan tidpunkt än dagen för brottets begående. Särskilt med hänvisning till bokföringsbrotten kan sålunda hävdas att den av regeringen föreslagna regleringen inte innebär någon principiell nyhet.

Regeringen vill också understryka att sexualbrott mot barn intar en särställning. De ger ofta inga synliga skador, varför det kan sägas ligga i dessa brotts natur att de i regel inte upptäcks förrän lång tid förflutit. Skadorna ligger i stället regelmässigt på ett psykiskt plan. Dessa skador är å andra sidan desto svårare och i många fall livsvariga. Om bevisläget är sådant att den som gjort sig skyldig till övergreppen kan överbevisas härom, vore det enligt regeringens mening stötande om preskriptionsreglerna skulle lägga hinder i vägen mot en lagföring. Om preskriptionstiden förlängs skulle den som utsatts för övergrepp som barn härigenom kunna få upprättelse även då en lång tid förflutit från händelsen. Det skulle också kunna öka möjligheterna att få skadestånd. Det kan således på goda grunder hävdas att de rättspolitiska argument, av innebörd att straffanspråket uttunnas med tiden och att gärningsmannen efter viss tid bör vara fredad mot ingripande, som uppstår preskriptionsinstitutet, väger lätt mot intresset av att kränkningar av detta slag beivras. En särbehandling i preskriptionshänseende av just denna brottstyp har således starka skäl för sig.

I enlighet med vad som anförts i promemorian är dock en förlängning förenad med vissa praktiska nackdelar. Detta understryks också av ett flertal remissinstanser. Särskilt från åklagarhåll har pekats på de ofta stora bevisvärigheter som är förenade med denna typ av brott. Detta skulle kunna leda till att arbete får läggas ned på utredningar som inte leder till att brott blir uppkärade och att detta närmast skulle vara till nackdel för den som utsatts för övergreppen. Dessa svårigheter skall dock inte överdrivas. Det torde normalt på ett relativt tidigt stadium kunna klargöras om det finns tillgång till sådan bevisning att en utredning blir meningsfull. Om så inte är fallet bör åklagaren kunna förklara för målsäganden vilka omständigheter som föranlett hans beslut, vilket i sin tur bör kunna skapa förståelse för ett beslut att nedlägga en förundersökning. Det bör här framhållas att utgångspunkten givetvis torde vara att en förundersökning inte kan inledas utan aktiv medverkan från målsägandens sida. En framgångsrik förundersökning bygger i mål av detta slag i allt väsentligt på målsägandens uppgifter. Det bör vidare betonas att argumentet att dessa mål typiskt sett är svårutredda givetvis inte är ett argument mot en förlängning av

preskriptionstiden för sådana mål där bevisning faktiskt föreligger för ett övergrepp och där förutsättning finns för en fällande dom även lång tid efter händelsen.

Även om således vissa skäl talar mot en förlängning av preskriptionstiden, är de skäl som talar för denna åtgärd så starka att de bör leda till att en sådan förlängning genomförs.

En förlängning av detta slag kan i och för sig åstadkommas genom höjningar av maximistrafen för sexualbrott mot barn. Straffskalan för ett brott skall dock spegla brottets straffvärde. Att höja straffmaximum för ett brott med det enda syftet att förlänga preskriptionstiden bör inte komma i fråga. Några skäl att i detta sammanhang, utöver vad som följer av förslaget till höjning av straffmaximum för grovt sexuellt utnyttjande, överväga de olika sexualbrottens straffskalor finns inte.

Som den naturligaste lösningen framstår i stället att, såsom föreslagits i promemorian, ändra utgångspunkten för preskriptionsberäkningen när det sexuella övergreppet skett mot en underårig.

I det till Lagrådet remitterade förslaget har förlängningen företagits på så sätt att preskriptionstiden inte räknas från den dag brottet begicks utan från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt 15 år. Lagrådet har pekat på att preskriptionstiden med den föreslagna regleringen många gånger framstår som mycket lång och som exempel nämnt att preskriptionstiden för grovt sexuellt utnyttjande kan bli så lång som 24 år, att jämföra med preskriptionstiden för mord som är 25 år. Lagrådet har, om regeringen finner att en särbehandling i preskriptionshänseende av sexualbrotten mot barn framstår som nödvändig, föreslagit att regeringen prövar möjligheterna att utforma de nya preskriptionsbestämmelserna så att det alltid skall vara möjligt att väcka åtal för de ifrågavarande sexualbrotten inom två år från den dag målsäganden blivit eller skulle ha blivit myndig. Lagrådet har avslutningsvis framhållit att dess förslag innebär att när den normala preskriptionstiden är två år, preskriptionstiden blir längre än enligt det remitterade förslaget.

Med den av Lagrådet föreslagna lösningen skulle förvisso preskriptionstiden i vissa fall bli längre än om denna tid räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt 15 år. Detta skulle dock endast gälla de ur straffvärdehänseende lindrigaste brotten. Vad avser de allvarligaste formerna av sexualbrott mot barn innebär förslaget dock att preskriptionstiderna skulle bli kortare än om de räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt 15 år. Som exempel kan nämnas att ett grovt sexuellt utnyttjande av underårig, begånget mot ett åttaårigt barn, enligt Lagrådets förslag skulle vara preskriberat den dag barnet fyller 20 år, att jämföra med regeringens förslag då brottet skulle vara preskriberat den dag barnet fyller 25 år.

Som nämnts tidigare förmår ett barn som utsätts för sexuella övergrepp ofta av olika skäl inte berätta om vad det varit utsatt för förrän det kommer upp i de övre tonåren. Det är först då som barnet nått den självständighet och mognad att det kan berätta vad det varit med om. Mot bakgrund härav kan det, enligt regeringens mening, ifrågasättas om den av Lagrådet föreslagna förlängningen av preskrip-

tionstiderna kan anses vara tillräcklig då det gäller de allvarigaste formerna av sexuella övergrepp mot barn. Vidare innebär regeringens förslag en starkare betoning av sambandet mellan brottets straffvärde och preskriptionstidens längd. Förlängningen av preskriptionstiderna bör därför enligt regeringens mening ske på det sätt som föreslagits i det till Lagrådet remitterade förslaget, nämligen genom att preskriptionstiden börjar räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt 15 år. En bestämmelse med denna innebörd bör införas i 35 kap. 4 § BrB.

För att en förlängning av preskriptionstiden skall vara motiverad måste dock krävas att det rör sig om allvarliga kränkningar av barnet. Såsom anförts av flera remissinstanser kan ifrågasättas om de brott som avses i bestämmelsen om sexuellt ofredande typiskt sett uppfyller detta kriterium. För dessa brott bör därför dagens preskriptionsregler behållas.

Den föreslagna förlängningen bör således omfatta – med hänsyn taget även till förslaget om upphävande av 6 kap. 5 § BrB – brotten i 6 kap. 1–4 och 6 §§ BrB. Såsom påpekats av vissa remissinstanser bör preskriptionsregeln omfatta också försök till sådana brott. Lagtexten har avfattats i enlighet härmed.

9 Övriga frågor

9.1 Barnprostitution

Regeringens bedömning: Mot bakgrund av att det redan i dag är straffbart att köpa sexuella tjänster av underåriga och att en utredning tillsatts för att utreda prostitutionen finns inte skäl att nu föreslå några lagstiftningsåtgärder.

Promemorians bedömning: Överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Av de remissinstanser som yttrar sig i frågan instämmer majoriteten i den bedömning som görs i promemorian.

LO, Organisationen för barnens rätt i samhället (BRIS) och *Rädda Barnen* framhåller i detta sammanhang att straffmaximum för förförelse av ungdom i 6 kap. 10 § BrB bör höjas från sex månader till åtminstone ett år. Som skäl härför anförts bl.a. att straffskalan inte står i proportion till den skada gärningsmannen åsamkar barnet samt att den som i dag utnyttjar ungdom i gatuprostitution eller under liknande förhållanden får samma straff som för snatteri, vilket inte kan anses rimligt.

Skälen för regeringens bedömning: I artikel 34 punkt b) i barnkonventionen sägs att barn skall skyddas mot att utnyttjas till prostitution eller i annan olaglig sexuell verksamhet. Inledningsvis kan konstateras att det finns mycket knapphändiga uppgifter om förekomsten av barnprostitution i Sverige. Vid en jämförelse med många andra länder torde dock i vart fall den organiserade barnprostitutionen kunna sägas

vara obefintlig. I de få fall som upptäcks per år, ingriper de sociala myndigheterna i regel innan barnen hamnar i prostitution som ett vanemässigt mönster.

Prostitution är oförenlig med de tankar om individens frihet och allas jämställdhet som sedan länge har rått i vårt land. Vidare är prostitutionen ägnad att negativt påverka sexualsynen i allmänhet. Den utgör ofta ett led i brottslig verksamhet och förstärker eller skapar social utslagning. Det är ingen tvekan om att prostitutionen har sådana negativa verkningar i samhället att det är motiverat att bekämpa den med kraft.

Regeringen har den 11 mars 1993 gett direktiv (S Dir. 1993:31) till en särskild utredare att göra en översyn av samhällets åtgärder mot prostitution. I utredarens uppdrag ingår bl.a. att närmare belysa förekomsten av barnprostitution och att föreslå åtgärder häremot.

Några remissinstanser har i detta sammanhang framhållit att straffmaximum för förförelse av ungdom i 6 kap. 10 § BrB bör höjas från sex månader till åtminstone ett år.

Det saknas underlag för att i detta sammanhang föreslå någon ändring av 6 kap. 10 § BrB. Det kan dock finnas skäl att återkomma till denna fråga, exempelvis i samband med den ovan (avsnitt 6.2) aviserade övergripande översynen av 6 kap. BrB.

Mot bakgrund av vad som anförts ovan finns enligt regeringens mening inte skäl att nu föreslå några lagstiftningsåtgärder.

9.2 Offentlig pornografisk föreställning

Regeringens bedömning: Några ändringar, utöver den som har föreslagits om sexuellt ofredande, behövs inte för att uppfylla konventionens krav.

Promemorians bedömning: Överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: De remissinstanser som yttrar sig i frågan instämmer i den bedömning som gjorts i promemorian.

Skälen för regeringens bedömning: Efter en ändring i allmänna ordningsstadgan (1956:617) blev det år 1982 förbjudet att anordna offentlig tillställning som utgör pornografisk föreställning. Den 1 april i år ersattes bl.a. allmänna ordningsstadgan av en ny ordningslag (1993:1617). Förbudet mot att anordna offentliga pornografiska föreställningar har oförändrat tagits in i ordningslagen (prop. 1992/93:210). I 14 § ordningslagen finns således ett generellt förbud mot offentliga pornografiska föreställningar. Den som bryter mot förbudet kan – i enlighet med vad som gällde enligt allmänna ordningsstadgan – enligt 29 § första stycket 5 dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

Med pornografisk föreställning förstås föreställning med levande aktörer, där sexuella situationer eller händelseförlopp framställs på ett ohöjlt och utmanande sätt. Vid gränsdragningen mot allmänna

sammankomster måste en helhetsbedömning göras. Ett pornografiskt inslag i en teaterföreställning får anses vara en del i framförandet av det verk som den samlade sceniska framställningen utgör och faller alltså utanför förbudet. Offentlig filmföreläsning som ingår som ett moment i en pornografisk framställning är inte att anse som en biograf-föreläsning, men enbart filmföreläsning kan inte vara pornografisk föreläsning. Enstaka inslag av striptease eller dylikt i en varieté-föreläsning kan inte medföra att den skall räknas som pornografisk föreläsning. I begreppet pornografisk föreläsning anses ingå att det primära syftet med föreläsningen skall vara att förmedla pornografi. Förbudsregeln omfattar även enskild posering, om den kan anses utgöra eller vara en del av en tillställning, som anordnas på ett sådant sätt att allmänheten äger tillträde.

Anlitande av barn under 18 år för pornografisk föreläsning strider mot arbetsmiljölagen (1977:1160). Detsamma gäller om barn under 18 år utnyttjas som fotomodeller för pornografiskt material eller anlitas på massageinstitut eller poseringsateljéer. Enligt 5 kap. 3 § arbetsmiljölagen får en minderårig inte anlitas till eller utföra arbete som medför risk för skadlig inverkan för den minderåriges hälsa eller utveckling. Med minderårig avses enligt 5 kap. 1 § samma lag den som inte har fyllt 18 år.

Yrkesinspektionen har enligt 7 kap. 7 § arbetsmiljölagen möjlighet att ingripa med föreläggande eller förbud i fall då en minderårig har arbetsuppgifter av sådant slag som avses i 5 kap. 3 §. Enligt 8 kap. 1 § samma lag kan den som bryter mot ett sådant föreläggande eller förbud dömas till böter eller fängelse i högst ett år.

Den svenska lagstiftningen ger således ett gott skydd när det gäller att motverka att barn medverkar i offentliga pornografiska föreläsningar. Några lagstiftningsåtgärder, utöver vad som ovan har föreslagits om sexuellt ofredande, erfordras enligt regeringens mening därför inte till uppfyllande av konventionens krav.

9.3 Behandling av barn som berövats friheten m.m.

Regeringens bedömning: Det finns inte skäl att nu föreslå någon ändring av lagstiftningen, eftersom de förslag som Fängelseutredningen och Ungdomsbrottskommittén har lämnat är under beredning.

Promemorians bedömning: Överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Av de remissinstanser som yttrar sig i frågan instämmer en majoritet med den bedömning som görs i promemorian.

Några remissinstanser framhåller att frihetsberövade barn skall hållas åtskilda från vuxna för att Sverige skall anses uppfylla barnkonventionens krav.

Skälen för regeringens bedömning: Enligt artikel 37 punkt c) i barnkonventionen skall varje frihetsberövat barn behandlas humannt och med respekt för människans inneboende värdighet och på ett sätt som beaktar behoven hos personer i barnets ålder. Särskilt skall varje frihetsberövat barn hållas åtskilt från vuxna, om det inte anses vara till barnets bästa att inte göra detta. Varje frihetsberövat barn skall också, utom i undantagsfall, ha rätt att hålla kontakt med sin familj genom brevväxling och besök.

Den svenska inställningen har hittills varit att de svenska reglerna står i överensstämmelse med barnkonventionen även såvitt avser kravet att frihetsberövade barn skall hållas åtskilda från vuxna. Vid riksdagsbehandlingen av frågan om godkännande av barnkonventionen uttalades dock att frågan behövde penetreras närmare. Saken har också utförligt belysts i den promemoria som behandlas i detta lagstiftningsärende.

FN:s kommitté för övervakning av barnets rättigheter enligt barnkonventionen har i anledning av Sveriges rapport till kommittén i januari 1993 bl.a. föreslagit att ytterligare överväganden bör ske från svensk sida för att försäkra att barn hålls åtskilda från vuxna.

Genom det arbete som nu utförts av Ungdomsbrottskommittén och Fängelseutredningen har frågan också aktualiserats. Båda dessa utredningar har lämnat förslag som syftar till att ytterligare förbättra situationen för unga intagna. Inom Justitiedepartementet pågår för närvarande beredning av lagstiftning med anledning av kommittéförslagen. Något skäl att nu föreslå någon ändring av lagstiftningen föreligger därför inte.

10 Kostnader och ikraftträdande

Förslagen i propositionen kan inte bedömas medföra annat än marginellt ökad belastning för rättsväsendet.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 1995. Några särskilda övergångsbestämmelser såvitt gäller ändringarna av reglerna om grovt sexuellt utnyttjande, sexuellt utnyttjande av underårig och sexuellt ofredande behövs inte. Av 5 § brottsbalkens promulgationslag följer att de nya reglerna inte får ges retroaktiv verkan till den tilltalades nackdel.

När det däremot gäller ändringen av utgångspunkten för beräkning av preskriptionstiden i 35 kap. 4 § brottsbalken bör det av en övergångsbestämmelse framgå att preskriptionstiden förlängs endast för de gärningar som den 1 januari 1995 inte är preskriberade enligt den gamla preskriptionsbestämmelsen.

Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

6 kap. 3 §

I andra stycket höjs straffmaximum för grovt sexuellt utnyttjande till fängelse i högst sex år. Skälen för höjningen och vilka fall som kan tänkas omfattas av höjningen har berörts i den allmänna motiveringen.

6 kap. 4 och 5 §§

Straffbestämmelsen i 5 § förs in i 4 § första stycket. Till följd härav upphävs 5 §. Skälen för den föreslagna ändringen har kommenterats i den allmänna motiveringen. Det förhållande att straffbestämmelsen angående sexuellt umgänge med barn arbetats in i 6 kap. 4 § innebär inte att straffvärdet av förfaranden som hittills varit att hänföra till den nu upphävda bestämmelsen i 5 § förändras i någon avgörande utsträckning. I vissa extrema fall finns dock genom ändringen möjligheten att döma för grovt brott till högre straff än nuvarande straffmaximum för sexuellt umgänge med barn.

För bedömningen av de omständigheter som enligt andra stycket kan föranleda att brottet bedöms som grovt kan, för de gärningar som avses med den föreslagna utvidgade lydelsen, ledning hämtas från den motsvarande bedömning som görs i de fall ett formellt beroende-förhållande enligt första stycket föreligger.

Det bör anmärkas att mindre straffvärda fall där åldersskillnaden mellan barnet och gärningsmannen är mycket liten visserligen formellt blir att hänföra till bestämmelsen men kommer att omfattas av den särskilda åtalsprövningsregeln.

6 kap. 7 §

I paragrafen införs ett nytt andra stycke. Det nuvarande andra stycket kommer härigenom att, oförändrat, utgöra paragrafens tredje stycke.

I förarbetena till nuvarande första stycket uttalas att det inte förutsätts att barnet utsatts för vare sig tvång eller otillbörlig påverkan för att gärningsmannen skall anses ha förmått barnet att medverka. Detta får i sammanhanget förstås så att, då bestämmelsen avser barn under 15 år, barnets ringa ålder medför att dess inställning till medverkan vid framställning av pornografisk bild eller vid sexuell posering inte kan tillmätas någon betydelse.

I det till Lagrådet remitterade förslaget användes uttrycket förmå även i det föreslagna andra stycket men gavs där enligt författningskommentaren en något annorlunda innebörd. Lagrådet framhöll att det inte är möjligt att på detta sätt ge samma ord i en och samma paragraf olika innebörd. Ordet förmå ger, enligt Lagrådets mening,

uttryck för ett aktivt handlande och synes motsvara vad som var avsett med det i remissen föreslagna andra stycket. För första styckets fall, då barnets inställning till medverkan inte skall tillmätas någon betydelse, borde enligt Lagrådet ett annat uttryck väljas. Med hänvisning härtill föreslog Lagrådet den ändringen att i paragrafens första stycke rekvisitetet *förmå* skulle ersättas av att gärningsmannen *förfar så att* barnet företar eller medverkar i någon handling med sexuell innebörd.

Regeringen kan instämma i Lagrådets uppfattning att samma ord i en och samma paragraf genom motivuttalanden inte bör ges olika innebörd. Mot den av Lagrådet föreslagna ändringen i första stycket och skälen härför kan dock anföras att, även om det inte förutsatts att barnet utsatts för vare sig tvång eller otillbörlig påverkan, det för straffansvar krävs någon form av handlande från gärningsmannens sida. Förmå får i detta sammanhang sägas vara liktydigt med att *få någon annan att göra något*. Ordet *förmå* torde därför bättre än det av Lagrådet föreslagna *förfar så att* spegla det krav på orsakssamband och syfte med åtgärden som således bör uppställas. Mot bakgrund härav har i propositionen någon ändring av första stycket inte företagits. I stället har i andra stycket vissa bestämmingar knutits till uttrycket *förmå*.

Den nya bestämmelsen i andra stycket medför att skyddet mot att utnyttjas som modell för framställning av pornografisk bild eller till sexuell posering utvidgas till att gälla även barn som är mellan 15 och 18 år. Regeln har utformats så, att för ansvar krävs att gärningsmannen genom tvång, förledande eller annan otillbörlig påverkan förmår den som fyllt 15 men inte 18 år att företa eller medverka i en handling med sexuell innebörd, om handlingen är ett led i framställning av pornografisk bild eller utgör en posering i annat fall än när det är fråga om framställning av en bild. Till skillnad mot vad som gäller enligt första stycket kommer medverkan som i alla avseenden är frivillig härigenom att falla utanför bestämmelsens tillämpningsområde. Bestämmelsen har i detta avseende utformats under hänsynstagande till att den som uppnått 15 års ålder i princip själv har ett ansvar för sina sexuella handlingar. Vid bedömning av frågan om frivillighet bör beaktas bl.a. barnets mognadsnivå, förhållande till gärningsmannen och liknande omständigheter. Om betalning har utlovats torde det nu diskuterade rekvisitet att barnet skall ha förmåtts medverka normalt vara uppfyllt.

6 kap. 12 §

I paragrafen har sexuellt umgänge med barn borttagits till följd av att 6 kap. 5 § upphävts.

6 kap. 13 §

Sexuellt umgänge med barn har – till följd av att 6 kap. 5 § upphävts – i 13 § ersatts av sexuellt utnyttjande av underårig som avses i 4 § första stycket andra meningen. Någon ändring i sak innebär detta inte.

I paragrafens första stycke har endast en språklig modernisering företagits.

En ny bestämmelse om från vilken tidpunkt preskriptionstiderna skall räknas när det gäller sexualbrott – och försök till sådana brott – som avses i 6 kap. 1–4 och 6 §§ och som begåtts mot barn under 15 år förs in som ett nytt andra stycke. Det andra stycket i nu gällande lydelse kommer i enlighet härmed att bli det tredje stycket. Den nya bestämmelsen innebär att preskriptionstiden när det gäller de närmare angivna brotten skall börja räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt 15 år.

Genom den föreslagna ändringen kommer även den absoluta preskriptionstiden enligt 35 kap. 6 § BrB vid ifrågavarande brott att förlängas på så sätt att preskriptionstiden skall börja räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt 15 år. Bestämmelsen om påföljdspreskription i 35 kap. 8 § BrB påverkas inte av den föreslagna ändringen.

Av en särskild övergångsbestämmelse framgår att den nya bestämmelsen skall tillämpas även på brott som har begåtts före ikraftträdandet om inte möjligheten att ådöma påföljd har bortfallit enligt äldre bestämmelser.

Sammanfattning – departementspromemorian
ÖKAT SKYDD FÖR BARN, Ytterligare åtgärder mot
sexuella övergrepp m.m. (Ds 1993:80)

Prop. 1994/95:2
Bilaga 1

I denna promemoria behandlas frågan om svensk lagstiftning i någon del behöver ändras för att Sverige skall anses uppfylla bestämmelserna i artiklarna 34, 37 och 40 i FN:s konvention om barnets rättigheter från år 1989, den s.k. Barnkonventionen. De frågor som därvid aktualiseras gäller bl.a. behandlingen av barn som berövats friheten i anledning av brott, rätten till offentlig försvarare för barn som misstänks för brott samt sexuella övergrepp mot och sexuellt utnyttjande av barn. Frågan om hur barns medverkan vid framställning av pornografiskt material skall kunna förhindras behandlas mer ingående.

I promemorian görs den bedömningen att den svenska lagstiftningen i allt väsentligt får anses stå i sådan överensstämmelse med konventionen att förändringar är obehövliga. I fråga om bestämmelsen om sexuellt ofredande (6 kap. 7 § brottsbalken, BrB) föreslås dock att det införs en särskild regel om förbud att förmå även den som är fyllda 15 år men inte 18 år att medverka vid framställning av pornografisk bild och vid sexuell posering. Dessutom föreslås en ändring i 11 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, som innebär att en offentlig försvarare skall förordnas för en tilltalad som inte har fyllt 18 år, om det inte är uppenbart att han saknar behov av offentlig försvarare.

Vidare behandlas i promemorian också vissa andra frågor om sexuella övergrepp mot barn. Det föreslås att ett nytt rekvisit införs i bestämmelsen om sexuellt utnyttjande (6 kap. 3 § BrB) för att markera ett förstärkt straffrättsligt skydd för barn mot att bli utnyttjade sexuellt samt att straffmaximum höjs för grovt sexuellt utnyttjande från fängelse högst fyra år till fängelse högst sex år. Slutligen föreslås att preskriptionstiden för sexualbrott som begås mot barn förlängs på så sätt att preskriptionstiden börjar löpa först från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt 15 år. Förslagen i dessa delar grundas bl.a. på tillkännagivanden av riksdagen.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 1994.

1 Förslag till Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 6 kap. 3 och 7 §§ och 35 kap. 4 § brottsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap. 3 §¹

Den som förmår annan till sexuellt umgänge genom att allvarligt missbruka hans eller hennes beroende ställning döms för sexuellt utnyttjande till fängelse i högst två år. Detsamma gäller den som har sexuellt umgänge med annan genom att otillbörligt utnyttja att denne befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd eller lider av en psykisk störning.

Om den som har begått gärningen visat särskild hänsynslöshet eller om brottet annars är att anse som grovt döms för grovt sexuellt utnyttjande till fängelse, lägst sex månader och högst *fyra* år.

Den som förmår annan till sexuellt umgänge genom att allvarligt missbruka hans eller hennes beroende ställning döms för sexuellt utnyttjande till fängelse i högst två år. Detsamma gäller den som har sexuellt umgänge med annan genom att otillbörligt utnyttja *dennes skyddslösa ställning* eller att denne befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd eller lider av en psykisk störning.

Om den som har begått gärningen visat särskild hänsynslöshet eller om brottet annars är att anse som grovt döms för grovt sexuellt utnyttjande till fängelse, lägst sex månader och högst *sex* år.

7 §²

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, sexuellt berör barn under femton år eller förmår barnet att företa eller medverka i någon handling med sexuell innebörd, döms för sexuellt ofredande till böter eller fängelse i högst två år.

Detsamma skall gälla, om någon blottar sig för annan på sätt som är ägnat att väcka anstöt eller eljest genom ord eller handling på ett uppenbart sedlighetssårande

Detsamma skall gälla om någon
1. förmår den som har fyllt femton men inte arton år att medverka vid framställning av pornografisk bild eller vid sexuell posering.

¹ Senaste lydelse 1992:147.

² Senaste lydelse 1993:207.

sätt uppträder anstötligt mot annan.

2. blottar sig för annan på sätt som är ägnat att väcka anstöt eller eljest genom ord eller handling på ett uppenbart sedlighetssårande sätt uppträder anstötligt mot annan.

Prop. 1994/95:2
Bilaga 2

35 kap.

4§³

De i 1 § bestämda tiderna *skola* räknas från den dag brottet begicks. *Förutsättes* för ådömande av påföljd att viss verkan av handlingen inträtt, skall tiden räknas från den dag då sådan verkan inträdde.

De i 1 § bestämda tiderna *skall* räknas från den dag brottet begicks. *Förutsätts* för ådömande av påföljd att viss verkan av handlingen inträtt, skall tiden räknas från den dag då sådan verkan inträdde.

Har brott som avses i 6 kap. 1–7 §§ begåtts mot barn under femton år skall de i 1 § bestämda tiderna räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt femton år.

Om vid bokföringsbrott, som ej är ringa, den bokföringsskyldige inom fem år från brottet har försatts i konkurs, fått eller erbjudit ackord eller inställt sina betalningar, skall tiden räknas från den dag då detta skedde.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1994.

2. Bestämmelsen i 35 kap. 4 § andra stycket tillämpas även på brott som har begåtts före ikraftträdandet om inte möjligheten att ådöma påföljd har bortfallit dessförinnan enligt äldre bestämmelser.

³ Senaste lydelse 1982:150.

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Prop. 1994/95:2

Bilaga 2

Härigenom föreskrivs att 11 § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 §¹

Om en tilltalad inte har fyllt arton år *och det finns anledning att döma till annan påföljd än böter*, skall offentlig försvarare förordnas för honom, om det inte är uppenbart att han saknar behov av försvarare.

Om en tilltalad inte har fyllt arton år skall offentlig försvarare förordnas för honom, om det inte är uppenbart att han saknar behov av försvarare.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1994.

¹ Senaste lydelse 1983:921.

Förteckning över de remissinstanser som yttrat sig över promemorian

Prop. 1994/95:2
Bilaga 3

Remissyttranden har avgetts av Riksdagens ombudsmän, Göta hovrätt, Stockholms tingsrätt, Karlstads tingsrätt, Justitiekanslern, Domstolsverket (DV), Riksåklagaren (RÅ), Rikspolisstyrelsen (RPS), Brottsförebyggande rådet (BRÅ), Prostitutionsutredningen (S 1993:03), Kommissionen om våld mot kvinnor (S 1993:11), Socialstyrelsen, Skolverket, Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet, Statens ungdomsråd, Barnombudsmannen (BO), Landstingsförbundet, Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Centralorganisationen SACO/SR, Sveriges advokatsamfund, Sveriges domareförbund, Föreningen Sveriges polischefer, Föreningen Sveriges socialchefer, Svenska Läkaresällskapet, Sveriges läkareförbund, Riksförbundet för Sexuell upplysning (RFSU), Riksförbundet för Sexuellt Likaberättigade (RFSL), Sveriges psykologförbund, Riksförbundet Hem och Skola (RHS), Organisationen för barnens rätt i samhället (BRIS), Rädda Barnen, Svenska Unicef-kommittén, Folkaktionen mot pornografi, Riksförbundet för Utvecklingsstörda Barn, Ungdomar och Vuxna (FUB), Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige (ROKS) och Brottsofferjourernas riksförbund.

Riksåklagaren har överlämnat yttranden från överåklagarna vid Regionåklagarmyndigheterna i Göteborg, Luleå och Vänersborg. Centralorganisationen SACO/SR har överlämnat yttranden från Akademikerförbundet SSR, Svenska psykologförbundet och Sveriges Skolledarförbund.

Därtill har yttranden inkommit från distriktsåklagaren Ola Laurell, Familjehemmens riksförbund, Kristdemokratiska Samhällspartiets Kvinnoförbund (KdS-K), Sveriges Socialdemokratiska kvinnoförbund (S-kvinnor), Husmodersförbunden i Norrbotten, Gävleborg, Västmanland och Skåne, Kvinnofronten, Länsgruppen för barnmisshandelsfrågor och sexuella övergrepp i Dalarna, Fredrika-Bremer-Förbundet och Tidningsutgivarna.

Brott	Straffskala	Preskriptionstid
Våldtäkt (6 kap. 1 § BrB)	1 st, fängelse 2–6 år 2 st, fängelse högst 4 år 3 st, fängelse 4–10 år	1 st, 10 år 2 st, 10 år 3 st, 15 år
Sexuellt tvång (6 kap. 2 § BrB)	1 st, fängelse högst 2 år 2 st, fängelse 6 månader–4 år	1 st, 5 år 2 st, 10 år
Sexuellt utnyttjande (6 kap. 3 § BrB)	1 st, fängelse högst 2 år 2 st, fängelse 6 månader–4 år	1 st, 5 år 2 st, 10 år
Sexuellt utnyttjande av underårig (6 kap. 4 § BrB)	1 st, fängelse högst 4 år 2 st, fängelse 2–8 år	1 st, 10 år 2 st, 10 år
Sexuellt umgänge med barn (6 kap. 5 § BrB)	fängelse högst 4 år	10 år
Sexuellt umgänge med avkomling och dito med syskon (6 kap. 6 § BrB)	1 st, fängelse högst 2 år 2 st, fängelse högst 1 år	1 st, 5 år 2 st, 2 år
Sexuellt ofredande (6 kap. 7 § BrB)	böter eller fängelse högst 2 år	5 år
Koppleri (6 kap. 8 § BrB)	fängelse högst 4 år	10 år
Grovt koppleri (6 kap. 9 § BrB)	fängelse 2–6 år	10 år
Förförelse av ungdom (6 kap. 10 § BrB)	böter eller fängelse högst 6 månader	2 år

Förslag till lag om ändring i brottsbalken.

Regeringen har följande förslag till lagtext.

Härigenom föreskrivs
dels att 6 kap. 5 § skall upphöra att gälla,
dels att 6 kap. 3, 4, 7, 12 och 13 §§ och 35 kap. 4 § brottsbalken
skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

3 §¹

Den som förmår annan till sexuellt umgänge genom att allvarligt missbruka hans eller hennes beroende ställning döms för s e x u e l l t u t n y t t j a n d e till fängelse i högst två år. Detsamma gäller den som har sexuellt umgänge med annan genom att otillbörligt utnyttja att denne befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd eller lider av en psykisk störning.

Om den som har begått gärningen visat särskild hänsynslöshet eller om brottet annars är att anse som grovt, döms för grovt sexuellt utnyttjande till fängelse, lägst sex månader och högst <i>fyra</i> år.	Om den som har begått gärningen visat särskild hänsynslöshet eller om brottet annars är att anse som grovt, döms för grovt sexuellt utnyttjande till fängelse, lägst sex månader och högst <i>sex</i> år.
--	---

4 §²

Har någon sexuellt umgänge med den som är under arton år och som är hans avkomling eller står under hans fostran eller för vars vård eller tillsyn han har att svara på grund av myndighets beslut, döms för sexuellt utnyttjande av underårig till fängelse i högst <i>fyra</i> år.	Har någon sexuellt umgänge med den som är under arton år och som är hans avkomling eller står under hans fostran eller för vars vård eller tillsyn han har att svara på grund av myndighets beslut, döms för sexuellt utnyttjande av underårig till fängelse i högst <i>fyra</i> år. <i>Detsamma skall gälla om någon, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, har sexuellt umgänge med barn under femton år.</i>
--	--

¹ Senaste lydelse 1992:147.

² Senaste lydelse 1992:147.

Om den som har begått gärningen visat särskild hänsynslöshet mot den underåriga eller om brottet på grund av dennes låga ålder eller annars är att anse som grovt, skall dömas för grovt sexuellt utnyttjande av underårig till fängelse, lägst två och högst åtta år.

Prop. 1994/95:2
Bilaga 5

7 §³

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, sexuellt berör barn under femton år eller förmår barnet att företa eller medverka i någon handling med sexuell innebörd, döms för sexuellt ofredande till böter eller fängelse i högst två år.

För sexuellt ofredande döms även den som förmår någon som har fyllt femton men inte arton år att medverka vid framställning av pornografisk bild eller vid sexuell posering.

Detsamma skall gälla, om någon blottar sig för annan på sätt som är ägnat att väcka anstöt eller eljest genom ord eller handling på ett uppenbart sedlighetssårande sätt uppträder anstötligt mot annan.

12 §⁴

För försök till våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, grovt sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande, grovt sexuellt utnyttjande, sexuellt utnyttjande av underårig, grovt sexuellt utnyttjande av underårig, *sexuellt umgänge med barn*, koppleri och grovt koppleri döms till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap. Detsamma gäller i fråga om förberedelse och stämpling till våldtäkt, grov våldtäkt, grovt sexuellt utnyttjande av underårig och grovt koppleri.

För försök till våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, grovt sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande, grovt sexuellt utnyttjande, sexuellt utnyttjande av underårig, grovt sexuellt utnyttjande av underårig, koppleri och grovt koppleri döms till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap. Detsamma gäller i fråga om förberedelse och stämpling till våldtäkt, grov våldtäkt, grovt sexuellt utnyttjande av underårig och grovt koppleri.

³ Senaste lydelse 1993:207.

⁴ Senaste lydelse 1992:147.

Är vid *sexuellt umgänge med barn* eller försök till sådant brott eller vid sexuellt ofredande enligt 7 § första stycket skillnaden i ålder och utveckling mellan den som har begått gärningen och barnet ringa, får åtal väckas av åklagaren endast om åtal är påkallat ur allmän synpunkt.

Är vid *sexuellt utnyttjande av underårig* enligt 4 § första stycket *andra meningen* eller försök till sådant brott eller vid sexuellt ofredande enligt 7 § första stycket skillnaden i ålder och utveckling mellan den som har begått gärningen och barnet ringa, får åtal väckas av åklagaren endast om åtal är påkallat ur allmän synpunkt.

35 kap.

4 §⁶

De i 1 § bestämda tiderna *skola* räknas från den dag brottet begicks. *Förutsättes* för ådömande av påföljd att viss verkan av handlingen inträtt, skall tiden räknas från den dag då sådan verkan inträdde.

De i 1 § bestämda tiderna *skall* räknas från den dag brottet begicks. *Förutsätts* för ådömande av påföljd att viss verkan av handlingen inträtt, skall tiden räknas från den dag då sådan verkan inträdde.

Har brott som avses i 6 kap. 1-4 och 6 §§ eller försök till sådana brott begåtts mot barn under femton år skall de i 1 § bestämda tiderna räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt femton år.

Om vid bokföringsbrott, som ej är ringa, den bokföringsskyldige inom fem år från brottet har försatts i konkurs, fått eller erbjudit ackord eller inställt sina betalningar, skall tiden räknas från den dag då detta skedde.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1995.

2. Bestämmelsen i 35 kap. 4 § andra stycket tillämpas även på brott som har begåtts före ikraftträdandet om inte möjligheten att ådöma påföljd har bortfallit dessförinnan enligt äldre bestämmelser.

⁵ Senaste lydelse 1984:399.

⁶ Senaste lydelse 1982:150.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 1994-06-02

Närvarande: f.d. regeringsrådet Bengt Hamdahl, justitierådet Bo Svensson, regeringsrådet Arne Baekkevold.

Enligt en lagrådsremiss den 11 maj 1994 (Justitiedepartementet) har regeringen beslutat inhämta Lagrådets yttrande över förslag till lag om ändring i brottsbalken.

Förslaget har inför Lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Kristina Engholm.

Förslaget föranleder följande yttrande av *Lagrådet*:

Enligt förslaget till ändring av 6 kap. 7 § skall vissa av de gärningar som enligt första stycket i paragrafen är straffbara som sexuellt ofredande när de är riktade mot barn under 15 år räknas som sådant brott även när de riktas mot personer i åldern 15–18 år.

Enligt motiven i lagrådsremissen skyddas barn under 15 år genom 6 kap. 7 § första stycket bl.a. mot att utnyttjas som modell för framställning av pornografisk bild samt mot att användas till sexuell posering utan att avbildas i pornografisk bild. De straffbara handlingarna beskrivs i lagtexten sammanfattande som handlingar med sexuell innebörd.

Utvidgningen i det föreslagna andra stycket av skyddet till att gälla personer mellan 15 och 18 år skall alltså avse ett skydd mot vissa gärningar som redan är kriminaliserade enligt första stycket om de begås mot barn under 15 år. Detta bör framgå av lagtexten så att gärningarna i andra stycket beskrivs med användning av det i första stycket förekommande uttrycket "handling med sexuell innebörd". Även i övrigt bör andra stycket utformas i närmare anslutning till motiven.

I båda styckena skall enligt remissförslaget uppställas krav på att gärningsmannen förmår barnet till en handling med sexuell innebörd. Lagrådsremissens författningskommentarer hänvisar till förarbetena till första stycket. I dessa förarbeten uttalas att det inte förutsätts att barnet utsatts för vare sig tvång eller otillbörlig påverkan för att gärningsmannen skall anses ha förmått barnet att medverka. Detta får, heter det i författningskommentaren, i sammanhanget förstås så att, då bestämmelsen avser barn under 15 år, barnets ringa ålder medför att dess inställning till medverkan vid framställning av pornografisk bild eller vid sexuell posering inte kan tillmätas någon betydelse.

När det gäller paragrafens andra stycke anförs i författningskommentaren följande:

Uttrycket förmå i det föreslagna andra stycket bör ges samma innebörd som angivits i ovan nämnda förarbeten. Härvid bör dock även beaktas att den som uppnått 15 års ålder själv har ett ansvar

för sina sexuella handlingar. Med hänsyn härtill torde för den åldersgrupp som avses i andra stycket begreppet förmå böra tolkas så att medverkan som i alla avseenden är frivillig kommer att falla utanför bestämmelsens tillämpningsområde. Vid bedömning av frågan om frivillighet bör beaktas bl.a. barnets mognadsnivå, förhållande till gärningsmannen och liknande omständigheter. Om betalning har utlovats torde det nu diskuterade rekvisitet att barnet skall ha förmått medverka normalt vara uppfyllt.

Enligt Lagrådets mening är det inte möjligt att på detta sätt ge samma ord i en och samma paragraf olika innebörd. Ordet förmå ger uttryck för ett aktivt handlande och synes motsvara vad som är avsett med andra stycket. För första styckets fall, då barnets inställning till medverkan inte skall tillmätas någon betydelse, bör ett annat uttryck väljas.

Lagrådet föreslår att de båda första styckena i 6 kap. 7 § får följande lydelse:

”Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, sexuellt berör barn under femton år eller förfar så att barnet företar eller medverkar i någon handling med sexuell innebörd, döms för sexuellt ofredande till böter eller fängelse i högst två år.

För sexuellt ofredande döms även den som förmår någon som har fyllt femton men inte arton år att företa eller medverka i en handling med sexuell innebörd, om handlingen är ett led i framställning av pornografisk bild eller utgör en posering i annat fall än när fråga är om framställning av en bild.”

I 35 kap. 4 § brottsbalken föreslås ett nytt andra stycke som innebär att preskriptionstiden förlängs för brott som avses i 6 kap. 1–4 och 6 §§ samt försök till sådana brott, om brottet riktats mot ett barn under 15 år. De i 35 kap. 1 § angivna tiderna för åtalspreskription skall då räknas, inte från den dag då brottet begicks, utan från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt 15 år. Om någon gör sig skyldig till grovt sexuellt utnyttjande av ett spädbarn på ett år, blir tiden för åtalspreskription med de nya bestämmelserna alltså $(14 + 10 =) 24$ år.

Det finns emellertid andra brott än sexualbrott som riktar sig mot barn och som i praktiken ofta inte blir kända förrän barnet nått en ålder då det självt kan göra anmälan om brottet. Det gäller exempelvis barnmisshandel. Som ett annat exempel kan nämnas en far eller en mor som förskingrar barnets förmögenhet. Skäl av samma art som anförs i remissen till förmån för en förlängd preskriptionstid beträffande sexualbrott kan göras gällande också beträffande andra brott som riktar sig mot barn och för övrigt också beträffande brott som riktar sig mot någon som visserligen inte är något barn men som under en övergångstid, t.ex. på grund av sjukdom, är ur stånd att själv tillvarata sina intressen.

I själva verket är det en farlig väg som beträds om man luckrar upp principen om att brott med samma straffvärde skall ha samma preskriptionstid. Genomförs förslaget är det risk att helheten går förlorad genom att olika särintressen kräver förlängda preskriptionstider för brott av vitt skilda slag. Som ett exempel kan nämnas miljöbrotten

där många hävdar att det är otillfredsställande att när effekterna av ett miljöbrott först blir synliga, åtalspreskription ofta redan har inträtt.

Prop. 1994/95:2
Bilaga 6

De rättspolitiska skäl som bär upp reglerna om åtalspreskription talar enligt Lagrådet således starkt mot en särbehandling av sexualbrotten.

Om emellertid en sådan särbehandling framstår som nödvändig vill Lagrådet peka på att preskriptionstiden med den föreslagna regleringen många gånger framstår som mycket lång. Inledningsvis har nämnts att preskriptionstiden för grovt sexuellt utnyttjande kan bli så lång som 24 år, att jämföra med preskriptionstiden för mord som är 25 år. Lagrådet föreslår att regeringen prövar möjligheterna att utforma de nya preskriptionsbestämmelserna så att det alltid skall vara möjligt att väcka åtal för de ifrågavarande sexualbrotten inom två år från den dag målsäganden blivit eller skulle ha blivit myndig. Lagrådets förslag innebär att när den normala preskriptionstiden är två år, preskriptionstiden blir längre än enligt det remitterade förslaget.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 16 juni 1994

Närvarande: statsministern Bildt, ordförande, och statsråden B. Westerberg, Laurén, Hörnlund, Olsson, Svensson, Dinkelspiel, Thurdin, Hellsvik, Björck, Davidson, Odell, Lundgren, Unckel, P. Westerberg, Ask

Föredragande: statsrådet Hellsvik

Regeringen beslutar proposition 1994/95:2 Ökat skydd för barn, Ytterligare åtgärder mot sexuella övergrepp, m.m.

